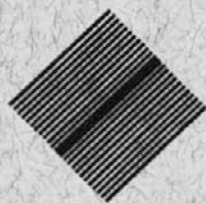

POSTNINA PLACANA V GOTOVINI

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.
ŠTEV. 4.

Revija »BESEDA o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. — Izdaja in urejuje jo za konzorcij Pitako Vilko. — Uredništvo in uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I (Delavska zbornica). — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani, Wolfova ulica št. 1. (Predstavniki A. Kolman.) — Revija stane letno Din 50.—, polletno Din 25.—, četrtletno Din 15.—; za Avstrijo letno Šil. 8.—; za Nemčijo letno RM 5.—; za vse ostale države S 1.50. — Naročnino je pošiljati na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani, št. 16.099, telefon št. 2265. — Rokopisov ne vračamo.

Vsebina

Edi Kocbek: KRISTUS 1933 — Ciril Kočevar: OBRAZ FAŠIZMA — Mirko Javornik: SMEH V DZUNGLI — France Šmon: KJE JE NEJASNOST, NEDOSLEDNOST IN ZAVISNOST — Janez Perenič: NAČELO IZBIRE... — PREGLED — OCENE.

IZ UPRAVE.

Oskrbimo Vam vezavo 1. letnika za Din 20.—. Vezava jeokusna in trpežna (močno platno in na naslovni strani napis).

BESEDA

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.

APRIL 1933

ŠTEV. 4

Edvard Kocbek:

Kristus 1933

Ime, ki je skozi vso dobo kulturnega nastajanja Evrope prvobitno dajalo njen življenjski zmisel, jo v gonih urejevalo, ji izvajalo mogočen duhoven napon in se obračalo na celotnega človeka, je ime Križanega Nazarejca, ki so ga vse do danes milijoni in milijoni umirajočih v najvišjem zrenju izgovarjali. Trintridesetletni mož iz Galileje je pretresel svet in človeka, kakor še dozdaj nikdo na zemlji. Preprosti ribiči so upostavili njegovo povečano smrt in čudežno vstajenje kot novo, nerazložljivo-blizko življenjsko modrost. Iz neznanih in ponižanih se je dvignila dozdej največja svetovna religija, krščanska vera v Kristusov misterij, v Besedo, ki je meso postala, vera v Boga — človeka. Z njo se je pojavila razširjena in poglobljena organizacija sveta in človeka, nova, stvarnejša in univerzalnejša spoznanja so izvirala iz enotnega središča, vse je imelo zmisel, silen in preprost: »Nova nebesa in novo zemljo pričakujemo po obljudi njegovi, v katerih prebiva pravičnost.«

Jaz, ki te besede pišem, živim devetnajststo let po Kristusovi smrti kot neskončno neznan in nevreden človek med milijardami in milijardami mrtvih in živih ljudi in se znova in znova trudim z urejevanjem svojih ničevih misli. Vedno nanovo sem zaposlen s to večno nenadnostjo in s to vrtoglavo bližino. V evropski atmosferi sem rojen, že v prednikih sem prepojen s krščansko zmiselnostjo, z materinim mlekom sem vpil versko ljubezen in njeno izdanost, toda vseeno sem vedno nov in gol pred njo. Še vedno je nezaslišanost Kristusova prevelika za nas, branim se je, a nazadnje se le v njej znajdem. Človek in Kristus, to so le nerazložljivi, a vendar najvišji kriki: blaženost, pohujšanje, absurd, »Moj sladki Jezus« in »Pravljica o Kristusu je kriva, da ljudje prav k pameti priti ne morejo.« Ta zgodovinski paradoks je naša neobdarovana končnost, ki se v obdarovanosti izpreminja v kozmično dinamiko, v ovinek trpljenja, v očiščevanje, v odrešeno večnost. Devetnajststoletna Kristusova paradoksnost je torej naša natura, naša perversitirana končnost. Nobena doba še ni tako odkritosrčno živela te strahotne resničnosti kakor naša. Burnost, brzina, razkranje in izničevanje potrjujejo Kristusa in ga kličejo.

To klicanje je nenehno in se čuje skozi ves zgodovinski prostor kot prazvenenje in sozvočje Boga, človeka in nature. Že profetje so ga napovedovali, modreci so jecljali o Prihodniku, pobožni so čakali v predpeklu, mediteranejska kultura je čakala, vse stvarstvo je prisluhnilo. Nato se Kristus pojavi in biva. Ta neizprosna konstatacija obsega vso bitnost. Kdo more opisati edinovrstnost, ki jo je spočel dvanajstletni deček v našem srcu? Tudi ni mogoče

opisati devetnajst stoletij z njihovimi množicami, zdravimi, bolnimi, srečnimi in nesrečnimi, ki so trpeli in vriskali, se množili in klali, grešili in se očiščevali, in sredi bojnih zmag in črnih kug, sredi morja in zemlje, neskončno verno in pretresljivo klicali ime Sina Davidovega. To je elementarno sozvočje, ki ga noben humanizem in nobena psihologija ne razkrojita. Kristus je bil znamenje, ki človek radi samega sebe ni mogel mimo njega, saj vendar verujemo v globokost objektivne primitivnosti. Kristus jim je bil zmiselna monumentalnost, kreativna slast, srčna uteha, najvišja vrednota. Kdor življenje pozna, ve, kaj te velike besede pomenijo in kakšen porog so današnji ohlapnosti, neživosti, mnenjem, sistemom, knjigam, konstrukcijam, blede enodnevnosti. Biti kristjan, se pravi biti v eksistencialni sferi. Bili so puščavniki egiptskih puščav, samostanci Španije, ruski starci, frančiškanski, benediktinski in nepregledni bratje, bili so in so še znani in neznaní možje, žene, otroci, ki so svoje življenje ustvarjali v bronaste resničnosti in v zmiselne eksistence. Vseh devetnajst stoletij se je glasilo Njegovo ime, nikdar zapuščeno, nikdar nezmislno, morda le težko in oddaljeno, kakor danes.

Danes Kristus molči, kakor nekoč pred Velikim Inkvizitorjem. Molči in se smehlja človeku, ki je s kretanjem zemlje hotel vzeti v svoje gospodujoče roke še zmisel dejanja, in nehanja. Vsi se več ali manj pripravljamo na nova, jasnejša in lažja zemska domovanja, zato smo marsikaj težkega in neprijetnega opustili, tako smo z opuščanjem enega skoraj mehanično priklicali drugo (kakor vedno v življenju), tako stojimo na meji dveh svetov, a se zdaj ne moremo rešiti niti enega niti drugega. V srcu nosim razklanost: silo odrešenja in silo sproščevanja, ustvarjanje je popačevanje in ničnost, ljubezen je teža in praznosta. Največje naše veselje je v neomadeževanosti trenutka, v točnosti in v gibanju, torej v zadnjih in najmanjših prvinah.

Kristus molči predvsem v Cerkvi. Cerkev, Njegova dedščina in Njegov triumf, Njegovo mistično telo je ravnotako podleglo zgodovinski skušnjavi, kakgr njeni udje. Polna je slave in greha, nima več prožne in nenadne napetosti v sebi. Cerkev je radi preslabega verskega revolucionarstva postala konservativna sila, za mnoge zgolj organizacija, juridična družba vidnih kristjanov, religiozna diplomacija, sila, ki ljubimka s silami in ki je zato začela odpovedovati v velikih časovnih odločitvah: pred militarizmom, kapitalizmom in nacionalizmom. Niti katoliška, niti pravoslavna, niti protestantska Cerkev še ne kažejo zanesljivih znakov univerzalne sugestivnosti, vedno bolj okorno se raztezajo v svet in v svojem lastnem naročju redijo anonimno krščansko poganstvo. Predstavniki Cerkve sicer zvesto ščitijo izročene jim skrivnosti in resnice, ne zadoščajo pa kot bistrovidni in presenetljivi verski nenadniki, kot ljubezenski svetotvorci. Zato se je večnostno prebujanje novega časa izvršilo že izven nje, mlajši katoliški rod je doživel cerkveno razočaranje, povsod je prej našel podpore, nego v osrednji Cerkvi. Zato je današnja Cerkev pohujšanje, zmes dobrega in zlega. To je usoda Cerkve, trpi in umira kakor Kristus. Ta mistična resnica pa kaže na konkretne človeške pregrehe, na napake papeževe in na napake moje. Nikdar ne smemo Cerkve obtoževati tega, kar smo sami zakrivali.

Največja bogozapuščena vlada v človekovi notrini. Poznam sebe in sočloveka: Kristusu se nismo odtujili niti po Renanu, ali Leninu, ali Einsteinu, ampak s tem, da smo se odvadili notranjega življenja: notranje budnosti, kreativnosti in rasti. Premalo smo zbrani sami v sebi in mirni, ali preprosto

povedano: premalo molimo. Molitev je bitna človekova potreba in njegova najgloblja kultura. Takrat, ko se je pozornost človekova obrnila na njegovo okolico, na snovnost in na vsakokratnost ter se zaposlila z njihovimi možnostmi, je začelo srce v molku zamirati, dokler ni zakrknilo. Od takrat, ko je Bog klical: Adam, ubi es, se verska bojazen in lenoba družita v človeško trmo, ki daje tragično veličino slehernemu majhnemu uporu. Trma je osebni akt, vsi veliki sovražilci krščanstva govore o zavestnem osebnem sovražstvu, zavestno so se slepo odklonili: v kult nestalnega, v odpor do morale, v iskanje laži. Ta osebno-anonimna atmosfera leži nad nami: proti krščanstvu se ne obračamo nikdar jasno in odprto, marveč hinavsko, zahrbtno, z nejasnimi besedami, ki se v njih da vedno prepoznati neko opravičevanje. Tako naše lastno srce postaja nasprotnik Kristusov, celo njegov strasten sovražnik. Zelo pametne knjige so že napisane kot mnogobeseden zagovor laksnega, lepega, zdravega in sproščenega človeka, ki ne bi rad bil napet in vezan.

Ta kompleks nasprotij in nasprotnikov krščanstva je eden najneprijetnejših in najnejasnejših pojavov človeške borbe. To so nasprotniki, ki se nikdar niso popolnoma oddaljili od krščanstva v svojo novo in samosvojo situacijo, hoté so ostali na tleh krščanske kulture, govorili v njenem idiomu in se rafinirano osamosvajali le v niansah. Ker se je torej borba okrog krščanske kulture vršila v obsegu krščanskega ozračja, se je zavijala v vedno večjo zadušnost in neplodnost. Vsi nasprotniki od humanizma dalje so se spremenjali v neke meščanske neresnike, v zgolj miselne nasprotnike: radi neke komodnosti in prijetnosti so se glumaško zaposlili z logičnimi in etičnimi videzi. Ti slabi nasprotniki so slabili tudi krščanstvo samo: anonimno zadoščevanje lenobi in v skrivanju je prišlo do mrtve meje, zdaj se zdi, da prihajamo iz vrtoglavega kroga zavlačevanja in slepomišenja. Javlja se poštenjši nasprotnik, ki se je postavil in utaboril v svojem lastnem svetu. Tako si bosta po dolgem času stala nasproti spet dva svetova, dva jasna zopernika. To bo viharnejše in veselejše: notranje zbran kristjan hoče namreč jasnega in velikega nasprotnika.

V teh zarodkih Antikristove resničnosti v nas samih že leži obenem dejstvo, da Kristusa ni mogoče več izbrisati. Kristus je ideja, dokument, človeška natura, atmosfera, os človeške eshatologije, »padec in rešenje mnogim«. Kristusa lahko zapustimo, lahko ga zatajimo, lahko ga sovražimo, toda uničiti ga ne moremo. Lahko se zatečem v budizem, ali v pragmatizem, ali v eksotično spreminjanje, ali v najintimnejšo umetnost, nikjer ga ne morem popolnoma pozabiti. Noben privid nas ne more popolnoma opojiti; v samoti si moram priznati mučen in znan nemir, nek nezamrljiv spomin, neko očitajočo neiskrenost, tesnobo srca in žalostno nezaupanje svetu, skoraj osebno domotožje po Kristusu, četudi ga nismo nikdar videli in nikdar usodepolno doživeli. Je pa zato v nas nekaka eshatološka pamet, ki se razvija v auguštinskem ritmu: ako najdem, se veselim, ako izgubim, izgubim zato, da močneje najdem. Eshatološka dialektika krščanstva ima ravnokotno progresivni zmisel: rasti, se očiščevati, razumevati, odreševati se. Kristus mi je vedno nov odgovor: v palimpsestu, v trpljenju neznane starke, v bogokletju, v petelinjem petju. Vedno drugačen, vedno večji, vedno bolj ljubezenski.

Zdaj, ko sem se dotaknil skrivnosti, me je nekaj zadržalo. O tem je treba govoriti tišje: Kristus je ljubezen, Kristus je ljubezenska podarjenost. Kdor doživlja krščanske resničnosti, ne toliko skozi apologije in apriornosti, nego skozi vseobčo gnozis, ta ve, da je monumentalnost krščanske ljubezni zgra-

jena iz trpljenja, trpljenja in še enkrat trpljenja. Pravi Kristus ni niti estetski, niti spiritualistični Krist, nego pasijonski Jezus Kristus, mož bolečin. Kdor se v religioznem občutju preda le intenziteti, brez težke telurično-religiozne vsebine, doživlja bolj estetično nego religiozno. Človek bi sicer tudi v tej uri rad našel nek svoj genialni pogled nanj, toda smešno je to, kadar me obdaja pretresljiva in starodavna simbolnost: ječanje in stokanje stvarstva, bolečina in tema. Le v imenu neodrešene zemlje in neodrešenega človeka dobiva kristjan realno dostojanstvo. To je več od modrih evropskih starcev, od urejenega desetletja, od ošabne svobode. Čistost, trpljenje, ljubezen, očiščevanje, dopolnjevanje nature. Živeti v Kristusu. Biti služabnik trajnega zmisla.

Ciril Kočevar:

Obraz fašizma

Prijatelju ali nasprotniku česarkoli in kateregakoli pojava v življenju je potrebno, da odloži za primeren čas svojo osebno strast in svoje osebno stališče do stvari, ter da se ji skuša približati z druge strani, ki mu omogoča točnejši vpogled. Sicer je zelo dvomljivo, če je človek, naj bo še toliko popoln, sploh zmožen kakšne objektivnosti, ker ga osebni nazori tudi tedaj ne zapuste, kadar skuša odložiti svoja subjektivna, osebna očala. Fašizem je v političnem in miselnem življenju nov pojav, namreč po obliki nov, ne po vsebini in zato moramo vedeti, da je vse, kar je o njem bilo kdaj napisanega, pobarvano z zelo ostrimi barvami sovraštva in navdušenih simpatij. Tudi meni je težko zavzeti strogo pravično stališče do tega pojava, ker vem, da je tak način naglega analitičnega poskusa preozek, vendar pa še najbolj primeren, da se približam resnici.

Katera plast, kateri stan, kateri družabni razred je nosilec fašizma? Kdo si od tega gibanja obljublja največ? Prav ista plast, ki je še pred desetletji, vse 19. stoletje bila nositeljica fašizmu idejno nasprotnega gibanja, to je liberalizma. Ta plast je meščanstvo. Tako doživljamo sodobniki veliko ironijo zgodovine, da se je meščanstvo pričelo sedaj odrekati svojemu, v 19. stoletju rojenemu otroku liberalizmu in liberalističnim, oziroma demokratskim idejam svobode, enakosti in bratstva ter da pobija tega svojega otroka, ki ga je sicer spočelo ilegalno, namreč v borbi s plemenitaštvom, pa ga pozneje pozakonilo, z orožjem fašizma. Ideje, tako bučno razglašene v francoski revoluciji, je namreč tedaj vstajajoče meščanstvo mislilo in v življenju izvajalo v resnici le zase. Odrekalo pa je isto pravico dvema drugima stanovoma, številčno še močnejšima, namreč kmetskemu prebivalstvu in pa industrijskemu delavstvu. Odtod vsi volilni sistemi v prejšnjem stoletju, ki so določali tako zvane volilne razrede. V zadnjem razredu je glasovalo revno kmetsko in delavsko prebivalstvo in tako ni moglo, kljub svoji ogromni številčni premoči, politično tekmovati za oblast z meščanstvom, ki ga je tudi stalno podpiral usihajoči, gospodarsko pa še vedno močni plemenitaški stan. Kadar pa je delavstvo, strnjeno v velikih industrijah, hotelo tudi malo do besede, tedaj je meščanstvo vedno pozabilo na svoja itak neresno in nedosledno mišljena načela in hujše potlačilo delavska gibanja, kakor svoj čas plemenitaštvo kmetske upore. (Dvajset let pred prvim pojavom fašizma v Evropi je prav to spoznal pri nas dr. Janez Ev. Krek v svoji knjigi »Socializem«.) Kmetško prebivalstvo je postalo v 19. stoletju v organizacijskem oziru

zelo zaostalo za meščanstvom in delavstvom, ker pač ni imelo one tesne skupnosti v občevanju, kakor ga je meščanstvu omogočalo skupno življenje v večjih krajih in mestih ter ugodne prometne zveze, delavstvu pa prav tako skupno življenje v industrijskih središčih. Le odtod si moremo razlagati, da je imelo kmetstvo prebivalstvo v prejšnjem stoletju tako malo političnega vpliva in ga nima dejansko še danes toliko, kolikor bi mu šlo po pravici.

Korak za korakom pa je moralo meščanstvo braniti svoje postojanke. Na eni strani se je pričelo razvijati veliko meščanstvo, ki je potiskalo malo meščanstvo v gospodarsko šibkejšo plast, na drugi strani pa je kmetstvo in delavsko prebivalstvo pričelo rabiti proti meščanstvu njegovo lastno orožje — liberalistična politična načela. Zahteva po splošni, enaki in tajni volilni pravici je postajala glasna in vedno krepkejša in meščanstvo je moralo popuščati. Prav pri našem narodu smo doživljali to, kar je Evropa v splošnem. Meščanstvo se je pri nas prav tako krepko in zagrizeno borilo proti sodločanju kmetov in delavcev v političnem življenju, kakor povsod. Leta 1907. je bilo slovensko malomeščanstvo temeljito premagano od širokih množic in je bilo potisnjeno v politično brezpomembnost. Sedaj pa vstaja isto meščanstvo znova in se krepí — kakor povsod drugje v Evropi. Kakor povsod, je tudi naše meščanstvo spoznalo, kako so liberalistična in demokratska načela dvorezen nož, ki ga more kmetstvo in delavsko prebivalstvo prav uspešno rabiti tudi zase. Pri nas in drugod opazamo beg meščanstva od teh idej, ki jih je nekoč samo pisalo na svoje zastave. Da: »Die Geister, die ich rief...«

V tem spoznanju meščanstva je najbolj točen vzrok silnega razmaha fašizma, te najbolj dosledne negacije demokratizma.

Fašizem se je po vojni najprej pojavil v Italiji, zatem v Avstriji (Heimwehr), v Nemčiji (pučisti in narodni socialisti), v vzhodnih evropskih državah (Poljska, Romunija, Madjarska, v nekaterih baltskih državah), v Grčiji, Turčiji, samo seveda ponekod pod drugimi oblikami kakor v Italiji in v Nemčiji. Fašizem se je torej pojavil najprej tam, kjer je svetovna vojna najbolj škodovala gospodarstvu. Z uničenim in oškodovanim gospodarstvom pa je bila načeta hrbtenica meščanstvu. Vojna je oslabilo postojanke meščanstva in pričeli so se oglašati drugi, šibkejši stanovi, druge plasti. Don Sturzo je bil v Italiji vodja tlačениh kolonov, ki so bili povečini njegovi pristaši, Matteoti vodja industrijskega delavstva. Oba pa sta se sklicevala na demokracijo. Meščanstvo je moralo iskati rešitve drugje, v demokraciji bi bilo izgubljeno in s tem tudi njegove družabne in gospodarske prednosti. Odtod rojstvo italijanskega fašizma.

Odkod pa tiste velike množice, ki so v začetkih fašizma tvorile udarno silo fašizma? Prvič je bila tu meščanska mladina, — rojstni kraj fašizma je najbolj meščansko italijansko mesto Milan —, drugič pa tudi ogromne množice tistih ljudi, ki niso ne kmetje, ne industrijski delavci, namreč tako zvaní »lumpen-proletariat«, ki ga je bilo po italijanskih mestih vedno mnogo in ki je živel približno tako, kot živi pes pri gospodarju, namreč od ostankov meščanstva. Ta plast italijanskega prebivalstva je čutila, da ne bi nič pridobila z Don Sturzovo nameravano agrarno reformo in prav tako ne s podržavljenjem ali z Matteotijevo socializacijo industrije, kot so nameravali italijanski socialisti. S smrtjo meščanstva bi prenehale koristi za to plast, ki se je zato raje zvezala z meščanstvom v fašizem. Gibanje je še podprl industrijski in veleposestniški kapitalizem in mogočna zveza fašizma je bila tu. Zaman odpor zastarelih in brezpomembnih meščanskih demokratov, ki

so hoteli liberalistična načela obdržati v vsej profesorski doslednosti, zaman odpor Sturzovih in Matteotijevih množic, fašizem je bil premočan. Italijansko meščanstvo, ki je bilo po vojni prav za prav še najmanj oslABLJENO, se je prvo dvignilo, pogazilo njemu škodljiva načela in krepko zgrabilo vodstvo oblasti v svoje roke. Prva stranka, ki se je pridružila fašizmu, je bila stranka meščanskih nacionalnih liberalcev — Giolittijanci.

Isto v Nemčiji. Kakor je meščanstvo staro v Italiji, saj ima večstoletno tradicijo, tako je staro tudi v Nemčiji. In kakor je Italija polna malih in večjih mest, tako jih je bogata tudi Nemčija. Socialna struktura je pri obeh narodih skoraj enaka, to se pravi, da je odstotno razmerje meščanstva do drugih plasti, do kmetov in delavcev, zelo močno tako v Italiji, kakor tudi v Nemčiji. Res je, da je nemški narod bil pred vojno in je sedaj zopet bogatejši od italijanskega, toda tudi nemški delavec je še vedno socialno na boljšem, kakor italijanski. Razmerje pa je pri obeh narodih skoraj natančno enako. Italija je poznala »lumpen-proletariat« žé pred vojno, fašizem mu je dal zaposlitev v milici, dal mu je uniforme in izginili so z italijanskih cest lazaroni in podobni napol beraški elementi, mesto katerih je sedaj vse polno ljudi v fašistovskih uniformah. Nemški narod pa »lumpen-proletarijata« pred vojno ni poznal. Zato pa so bili tako zvani »svobodni« poklici tam bolj razviti in čudno — v njih je našel nemški fašizem najboljšo moč.

S svetovno vojno je nemško meščanstvo izgubilo tudi svoje politično drugorojenstvo, prusko plemenitaštvo pa svoje prvenstvo. Izginili so volilni sistemi z razredi. Obubožano meščanstvo je v začetku iskalo zvez z delavskimi plastmi. Odtod čudoviti razvoj demokratske in meščanske stranke v Nemčiji takoj po vojni. Oblast so prevzele dejansko strokovne organizacije delavstva, to je socialistično in krščansko-socialno delavstvo, ki mu je priskočilo na pomoč tudi obubožano in zaradi konjunktore sedaj demokratsko meščanstvo. Iz te trojne zveze se je porodila demokratska weimarska ustava, ki omogoča delavstvu politično udejstvovanje. Konzervativno meščanstvo, ki se je tej novi situaciji upiralo, je večkrat premagalo weimarsko koalicijo. Vladali so tudi konzervativci, to je zveza plemenitstva, ki ni bilo v Nemčiji prav za prav nikoli strto in z njimi zvezano konzervativno meščanstvo, tako pod Cunom, prva večja zmaga pa je bila prva izvolitev Hindenburga za državnega predsednika. Do odločilnih bitk pa je bilo še daleč. Delavstvo je bilo vedno tako močno, da je onemogočilo razne puče Viljemovih polkovnikov in podobno.

Zmago meščanstvu je prinesel šele fašizem pod Hitlerjem. Kriza je ustvarila v Nemčiji tudi številčno močni »lumpen-proletariat«, ki sta si ga razdelila komunizem in fašizem. Fašizmu je bilo lažje: za seboj je imel denar veleindustrije in veleposestva, imel je meščansko mladino, ki je rasla, imel je na svoji strani bivše vojake, ki so se imenitno spoznali na strumno organiziranje — Hitler sam je bivši podčastnik enako kakor Mussolini —, komunizem pa je imel množice brezposelnih delavcev, pomnožene le z delom novega »lumpen-proletarijata«; odtod tudi večja privlačna moč fašizma, kakor komunizma. Zaposleni delavci, organizirani po večini v socialdemokratski stranki, niso imeli naraščaja, njihovi organizatorji pa so pozabili še nekaj, kar so sami priznali — mladino. Delavska mladina je šla h komunizmu, meščanska pa zavestno k fašizmu. Delavci in malomeščanstvo, organizirano v centru, sicer ni odpovedalo v borbi, toda kriza je silila zlasti mladino v skrajnosti. Tako kakor v Italiji, je tudi v Nemčiji pričelo meščanstvo naglo zavračati zastave liberalizma in prehajalo k novim fašistovskim idejam popolne nadvlade meščanstva. Ni poraz socialne demokracije in centra

značilen za ta razvoj, ker sta obe stranki kolikor toliko junaško držali svoje pozicije, mnogo bolj je značilen popoln poraz demokratske stranke, ki je padla iz položaja velike in odločujoče stranke na položaj male brezpomembne frakcije z le nekaj mandati v državnem zboru. To je značilno za preokret meščanstva. Vse drugo, kar se dogaja v Nemčiji po 30. januarju, je dosledno fašizmu, nosilcu volje meščanstva po oblasti nad drugimi sloji.

Že, bi kdo rekel, če je pa tako, zakaj ni prišlo do fašizma tudi v Franciji, v Švici, v Angliji, v severnih državah, v nevtralnih državah? Enostavno zato, ker meščanstvu tam fašizma ni treba. Meščanstvo nima v teh državah nobene resnega nasprotnika, čeprav je delavstvo tam številno močno, je pa tudi samo že močno pomeščanjeno in je tam stalen pojav, da kvalificirano delavstvo prehaja v meščanstvo. Delavstvo je na pr. v Angliji doseglo ugoden položaj in ni nič borbena — tudi če je kdaj na oblasti, kakor za časa delavske vlade, ne jemlje meščanstvu ne eksistence, ne kruha in ne gospodarske prednosti. Proti vsakršni malo bolj važni socialni reformi pa se meščanstvo takoj strne in voli eno svojih strank, ali konzervativno ali liberalno. Svetovna vojna ni škodovala ne angleškemu, ne francoskemu, ne švicarskemu meščanstvu, temveč ga je celo okrepila. Zaenkrat je meščanstvu v teh državah prav lahko vztrajati pri svojih liberalističnih geslih, ki jih izvaja tako v politiki, kakor še vedno tudi v gospodarstvu. Če bi se pa kdaj okrenilo in bi kdo hotel vzeti meščanstvu gospodarsko in politično oblast, je zanesljivo to, da bo meščanstvo zapustilo tabor liberalistične miselnosti in se oprijelo česa drugega, bolj pripravnega, kot je na pr. ravno fašizem. Je to naravno, vsak posameznik, vsaka družabna plast je borbena in imajo svetovni nazori pri borbi za obstoj in za vlado manjši pomen, kot jim ga navadno pripisujemo. Ideje odločajo mnogo bolj v človeku samem, njihov vpliv na politično doslednost pa je le bolj posreden. Je to sicer žalostno, toda tako je.

O idejnem svetu fašizma ni vredno izgubljeni mnogo besed, važnejša je njegova vloga. Saj vemo, da bo meščanstvo takoj zavrglo fašizem, če bi mu znal postati škodljiv in bi ga znala tudi druga plast izkoristiti. Nekaj takih nesporazumov je že v italijanskem fašizmu, kjer si stojita — zaenkrat še nemo — nasproti že Farrinacijev meščansko krilo in pa Rossinijevo krilo delavskih fašistovskih sindikatov, — vse skupaj pa zakriva Mussolinijeva osebna avtoriteta. V morebitnem spopadu bo meščanstvo zavrglo tudi fašizem, če mu ne bo več služil, enako, kot je sedaj zavrglo liberalizem. Fašizem je sicer nacionalno šovinističen, ni pa treba, da je tudi meščanstvo. Zaenkrat služi skrajni nacionalizem meščanstvu prav dobro, ker je to danes izvrstno agitacijsko sredstvo, meščanstvo pa more biti radi interesov svoje nadvlade tudi internacionalno ali celo anacionalno, kot je bilo to že večkrat v zgodovini mnogih narodov. Meščanstvo je na pr. sedaj v Nemčiji antisemitiško, ker je konkurenca židovskega meščanstva pristnemu nemškemu meščanstvu le prehuda, v Italiji pa fašizem ni antisemitski, ker tega tamkajšnjemu meščanstvu ni treba. Tako je tudi z drugimi »idejnimi« sestavinami fašizma. Povsod pa je fašizem pristno etatistično centralističen, ker pretirani centralizem daje največ možnosti raznih ugodnih pozicij meščanski mladini. Odtod tudi sovražstvo fašizma proti ljudskim samoupravam, na pr. v občinah.

Podčrtati pa moramo veliko organizacijsko in propagandno zmožnost fašizma povsod. Prvič je tu vneto pridigan pretirani nacionalizem, drugič ima veliko privlačnost za naivne ljudi po svojih bujnih uniformah — ljudje so pač taki, da še vedno mislijo, kako lepa obleka naredi tudi lepega človeka. Tretjič je tudi izločeno pretirano poudarjanje posameznih malih individualnosti, ki so se pri drugih gibanjih naravnost nezno in izživljale v večnih in

mučnih malenkostnih diskusijah. Resnično je namreč Masarykovo geslo, da je demokracija — diskusija, toda diskusija zaradi diskusije je smrt demokracije, kakor je geslo »umetnost zaradi umetnosti« smrt umetnosti. Proti marksizmu pa ima fašizem v propagandnem smislu še eno veliko prednost: marksizem se še vedno ni mogel otresti neznosnega učenjaškega jezika in takozvanega znanstvenega dokazovanja, ki ga je njegov začetnik Marx poddedoval od svojega učitelja Hegla in ki še vedno straši po vseh marksističnih in nemarksističnih znanstvenih delih (tudi slovenskih), ki pa pojmovanju množic ni dostopen. Lažje je podčastniku Hitlerju prepričati koga s svojimi redkimi, vojaškimi besedami, kakor pa je to mogoče marksistu s še tako fino in zaporedno vrsto empiričnih in teoretičnih dokazov. Kratek je Hitlerjev program, kratka Mussolinijeva ideja, plitvejša od vseh znanih dosedanjih svetovnih nazorov, toda tudi silno preprosta in vsakomur umljiva. To je pa obenem velika prednost in ima veliko prodorno silo.

In pa še eno: cilj fašizmu je bil v Italiji in v Nemčiji zelo blizu ter je fašizmu povsod blizu, tudi tam, kjer še ni na oblasti: ohranitev nadvlade meščanstva. Zato je povsod ofenziven, vojaško-odločno udaren. To pa danes v času zmed tudi imponira množicam.

Idejno in kulturno ni fašizem duševnega življenja Evrope prav nič oboževal. Italija ni v desetih letih fašizma dala človeštvu prav nič, ne v čustvenem ne v umetnostnem, pa tudi skoraj nič v znanstvenem smislu, da o filozofiji in drugih izključno idejnih disciplinah niti ne govorim. Zato pomenja fašizem v človeški zgodovini zastoje, somrak idejnega in duševnega poleta in zato se kakor noč in dan razlikuje od liberalizma, čigar nekatere pozitivne ustvaritve (ima seveda tudi mnogo negativnih) bodo ostale trajna last človeštva.

Končno bi bilo vredno obravnavati še vprašanje fašizma v naših razmerah. Videli smo začetke raznih gibanj, ki pa so zamrli. Sedaj se zopet pojavljajo razne oblike domačega fašizma, ki so med seboj celo ljubosumne druga na drugo. Nevarnost, ki grozi svobodni besedi, svobodi tiska in svobodi združevanja drugih plasti razen meščanskih, je tu očitna. Nauk, ki sta nam ga dali zlasti Italija in Nemčija je za slovensko delavsko in kmetsko ljudstvo zelo koristen nauk, da bo vedelo, kdaj se bo treba braniti.

Gibanje krščanskega delavstva ima pravico do samostojnega obstoja izven enotnega delavskega pokreta le tedaj, če prizna tiste cilje in pota proletarskega osvobodilnega boja, ki izhajajo kot nujne posledice iz objektivnega vpogleda v družabni razvoj, posebej če prizna nujnost podružabljenja industrijske produkcije in če prizna politični in gospodarski razredni boj. Pretrgati mora vse stike z meščanskimi strankami. Tako gibanje pa moramo brez vsega smatrati za enakopraven člen celotnega proletarskega pokreta. — (Iz osnutka programa avstrijskih religioznih socialistov.)

Mirko Javornik:

»Smeh v džungli«

Ob knjigi Louisa Adamiča »Smijeh u džungli«; izdala Binoza, Zagreb, prevedel dr. Branko Kojić.

V naslednjem sestavku, ki se je iz navadne knjižne recenzije razvil v širši članek spričo vprašanj, ki jih izziva avtorjev pogled na razna vprašanja in zaplete, s katerimi se srečamo v tej knjigi, v kritičnem bralcu. O knjigi in o prevodu kot takem ne morem reči nič drugega kot priznanje, ki se mora vzbuditi v vsakem ob dejstvu, da je ugledna zagrebška založba izdala v zbirki svojih knjig tudi prevod našega rojaka, ameriškega izseljenca Louisa Adamiča. Zlasti še zato, ker je to pri Hrvatih zelo redko, da se človeku skoraj vsiljuje slutnja, da je to pot odločal morda ne v majhni meri dolarski soj okrog Adamičevega dela. Ker je prav te dni izšel tudi slovenski prevod Adamičevega avtobiografskega romana, se mi ne zdi umestno razpravljati o knjigi zgolj iz estetsko-književniškega stališča. Taka razpravljanja se bodo ob njej zadržno razvila po kritičnih predelih naših slovstvenih revij.

*

Louis Adamič je lansko leto prišel iz Amerike na daljši obisk v domovino. Pred tem smo slišali samo nekaj redkih glasov o nekom, ki se je s prvim nastopom močno uveljavil v Ameriki. Sledila so poročila o »Dinamitu«, zgodovini ameriškega delavskega gibanja, ki je njen prevod napovedalo tudi nekaj založb v Jugoslaviji, nekaj prevodov njegovih krajših stvari tu in tam, nazadnje je prišel Adamič sam, veder, trezno misleč in trezno gledajoč Amerikanec z dvema bistvoma: s svojim vrojenim, ki ga prekriva pridobljeno, privzgojeno in priborjeno bistvo amerikanizma; za njim se je začel lov s strani vseh treh ali koliko taborov slovenskih književnikov, začele so se spletki, tekmovanje, užaljenost, monopoliziranje Adamiča, kakor da nas je vse prevzel čar dolarjev ali česarkoli. Vse to je bilo najneprijetneje menda Adamiču samemu, ki je pač hodil povsod in govoril povsod, kjer so ga naprosili in mu dali priliko za to. Potem je prišel Župančičev bojda dobro razmišljeni a zlo rodeči članek o Adamiču, o notranjem slovenstvu, o njega razširitvi preko teh, ah tako tesnih meja slovenskega jezika, o sproščanju preko mejnikov ozke stražarske malosti in tesnoprnosti, o blagoslovu svetovljanstva in še več drugih takih lepih stvari, kakor si jih lahko dovolijo veliki pesniki z velikim pesniškim deležem neosporjene slave, ki lahko žive izven časa, izven potreb malega kroga človeštva, čigar preroki in glasniki so. Potem so se rodile spet polemike, bolj in manj ostre, ljudje, ki so se v obsodbi Župančičevih izjav strinjali, so drug drugega opominjali na dostojnost in ton, Adamičev pojav je sprožil krizo Ljubljanskega Zvona, posredno povzročil rojstvo »Sodobnosti«, s secesijo mladih od »Doma in sveta« se je letošnja književna sezona začela v znamenju vrenja, razkroja in razčiščevanja. Adamič je kljub vsemu ostal težišče vsega zanimanja in je sodeloval pri »Zvonu«, »Sodobnosti«, pri »Književnosti« in drugod, tako da še zdaj ob njegovem odhodu dobro ne vemo, kam bi ga prišteli.

Vprašati se moramo najprej, ali je sploh nujno, da Louisa Adamiča pri nas nekam prištevamo. Ali je on še slovenski tvorni človek, ali ima njegovo delo za nas velik pomen, ali moramo z njim trajno računati v registrih naše književnosti. Še več: ali je opravičeno upanje, da smo z njim dobili velikega, močnega, čeprav v angleščini piscočega socialnega epika.

Do izida »Džungle« to ni bilo jasno. Zdaj bo opredelitev lažja, zakaj v romanu, ki ga je sam krstil za avtobiografijo, je brez dvoma razodel toliko značilnih potez svojega človeškega in umetniškega karakterja ter ustvarjanja, da si ob njem lahko ustvarimo dokaj jasno sodbo, ne da bi z njo zanikavali možnost drugačnega nadaljnjega razvoja. Pri umetniku se to pač določa po usmerjenosti in kakovosti njegovih del.

Če je z »Džunglo« hotel dati avtobiografijo, se mu ta namen ni v celoti posrečil. Avtobiografija je najbrže resničen in nepotvorjen razvoj neke osebnosti. Torej ne sme biti roman. »Džungla« hoče biti oboje. Do polovice je eno, od tu dalje drugo. V uvodu pravi avtor takole: »Ta knjiga je povest o vplivih, ki so me 1913 pripravili do tega, da sem zapustil svoj rojstni kraj v Evropi in šel v Ameriko in o mojih lastnih izkušnjah, ko sem kot priseljenc živel v različnih delih Združenih držav, in ki se mi zde zanimive ali značilne ali vsaj osebno zabavne, pa jih je treba ta čas povedati. Knjiga nima pretenzij, biti popolnoma avtobiografija (ako je kaj takega sploh mogoče...).

... Mnogo našega (priseljenskega) dela in naše moči je zamrznjene v zgradbah New Yorka in v zgradbah drugih mest, v železnicah in mostovih Amerike... Nasprotno, seveda, niso priseljenci nič manj krivi niti zaradi dejstva, da so Združene države danes prej džungla kakor civilizacija, zemlja globokega ekonomskega, družbenega, duševnega in intelektualnega kaosa in bede — v kateri je, kakor se meni zdi, najdragocenejša lastnost, ki jo more imeti inteligentna in občutljiva oseba, živi smisel za humor...«

To je kos Adamičeve življenjske filozofije; tu vidimo, da niti g. Župančič ni bil v svojem odkritju o pomenu in smislu smeha za našo književnost, izviren. Življenjsko filozofijo ima — recimo — danes človek kakršno hoče. Edina dolžnost, ki je s to prosto izbiro združena, je doslednost, s katero naj človek, zvest svoji filozofiji dela življenjske zaključke. Pa na to dejstvo se bom še vrnil.

Adamič je — kakor piše v »Džungli« — prišel v Ameriko še prav mlad, iz prvih let gimnazije, ker mu je bil studij zaradi udeležbe pri nacionalističnem gibanju onemogočen. V koliko so podrobnosti iz tega resnične, ne vem, ponekod se mi zdi, da zveni marsikaj po heroizaciji. Pri tem revolucionarnem gibanju je po lastni besedi sodeloval zato, ker ga je to zabavalo — in ker je bila stvar nevarna in razburljiva. V Ameriko je šel tako kot gre vsak povprečni Slovenec: za kruhom, kvečjemu se je Adamiču družil s to težnjo tudi gon za doživetji. Bil je brez vsake duhovne povezanosti s svojo domovino, zato je v Ameriki na vse skupaj lahko brž pozabil, se hitro navzel tistega zgolj ekonomsko ameriškega pogleda na vse domače in podcenjevanja naših majhnih vrednot, kakor je to tipično za vsakega našega Amerikanca, ki v mnogih slučajih postane Anglež samo zato, ker ne more ostati Slovenec, ker nima za to nobene potrebne intelektualne podlage. V drugem rodu se to po navadi že izvrši. Pri Adamiču se je to izpolnilo prej. Zaradi življenjskega boja in dokaj tudi zaradi osebnega hotenja je skoraj čez noč postal Amerikanec in je Amerikanec ostal. Vse njegovo dogodkov in spremembe bogato življenje je to amerikaniziranje še stopnjevalo. Prestal je marsikaj, toda kljub temu se mu je brž posrečilo, da ni ostal v »gnoju«, kakor je to zaničljiv izraz za vse brezimne stotisoče, ki so s svojo krvjo zgradili Ameriko. Bil je kakor kaže tako, kot je označil v svoji knjigi prijatelja Steveja Radina: »Pripadal je Združenim državam že od začetka. Bil je izjemne vrste izseljenec, s takimi lastnostmi, da je bilo nemogoče, da se mu ne bi v Ameriki dobro godilo. Bil je pustoloven, nenavadno egoističen,

sebičen, realističen in sploh »pameten fant«, človek, ki se po načrtu rine naprej, oportunist, tihotapec, z voljo za močjo in z željo za veličino in slavo. Njegove vrline so bile vrline demokratske Amerike, vrline momenta...« Mislím, da mi ne bo zameril, da sem čisto po osebnem čutenju izbral to oznako, ki mi jo opravičuje njegov razvoj, kakor ga popisuje v »Džungli«. Po raznih službah — vojaški itd. — je prodril v književnosti, v kateri je zastopal socialno revolucionarno smer, kar se da razlagati iz neprestanega stika in sožitja z delovnim slojem. Njegova pot se je zaključila — ali začela — tako kot pri Dos Passosu itd., tako kot si to sanja vsak pravi Amerikanec — z uspehom. Ta uspeh Adamič dolguje Ameriki, ki je dežela vseh možnosti. Dolgoletno življenje v Ameriki in zadnji uspehi so Adamiča napravili za pravega Amerikanca, za katerega nimamo v nobenem oziru pravice prištevati ga k naši slovenski celoti. Tudi sam tega ne čuti in ne priznava, kakor je to dokaj jasno povedal v oceni Jakčeve knjige o Ameriki (»Sodobnost« 2.). Adamič je narodno in književno in idejno Amerikanec in bo tak tudi ostal. Torej moramo v njem kot pisatelju gledati ameriškega pisatelja kakor Sinclairja ali Golda, ki čisto slučajno opisuje ponekod naše ljudi, ker je pač precej moral živeti med njimi, ker je spoznal njihovo bedo kakor bi jo Sinclair, če bi imel priliko. Le s to razliko, da bi jih Sinclair opisoval najbrž objektivneje in idejno močnejše, kakor to dela Adamič, ki se v vsem svojem gledanju ne more otresti skoraj nikjer tega, da ne bi med bedo, med trpljenje in med vse doživljaje vsiljeval svojega selfmademanskega mnenja o tem in onem. (Prim. prva poglavja v »Džungli«, ko opisuje domače življenje tako, kakor bi ga opisoval in ne razumel človek, ki nikdar ni bil Slovenec.) Vse to samo na sebi ni škoda, mi smo vsi veseli, da je kdo od naših nekje v svetu uveljavil svoje delo in svoje ime. Tega tako nismo bili nikoli vajeni, da bi kdo v tujini spričo velikega uspeha ostal naš, zakaj mi smo hvaležni ljudje in vemo, kdo nam je storil dobroto. Napak bi bilo le, če bi hoteli Adamiča imeti za slovenskega pisatelja, kakor bi bilo napak, če bi Conrada imeli za poljskega pisatelja. Če kje odločuje jezik, sorodnost in čim neposrednejša bližina v načinu mišljenja, doživljanja in čutenja kake ljudske skupnosti za določanje pripadnosti, je to brez dvoma tu. Te trditve prav nič ne slabi dejstvo, da recimo v »Džungli« Adamič opisuje tudi slovenskega človeka, slovenskega priseljenca, slovenski »gnoj« ameriškega kapitalizma, ker ne piše tega z zavestjo, da je prav za prav bil in je še tudi sam član te skupnosti, ampak, kakor sem že dejal, kot nekdo čisto drugi, ki je samo slučajno med drugim spoznal tudi to vrsto »gnoja«. Peter Molek, Lenart Podgornik, Lonie Burton, captain Blachelock, gospa Tanasič in drugi so mu vsi enakovredne sestavine pri gradbi slike o džungli-Ameriki, do nikogar ne čuti česa močnejšega kakor do drugega, usoda nikogar se mu ne zdi n. pr. zaradi posebnega narodnega značaja in vseh posledic, ki iz njega izvirajo, drugačna, večjega zanimanja ali globlje analize vredna. To sicer kdo lahko opravičuje s pisateljevim namenom, ki sega čez take stvari, namreč pokazati nam džunglo v vsej njeni raznoliki strašnosti. Vendar se mi zdi nemožno, da bi kot slovenski priseljenec, ki se duhovno čuti za Slovenca, pisal svojo avtobiografijo in bi pozabil na take, vsaj zame neizogibne nujnosti pri podobnem delu. Tisto nekaj, kar mu manjka pri njegovi duševnosti, da bi mogel biti slovenski pisatelj, nosi na sebi kot karakteristiko amerikanstva. To ni nič hudega; take stvari se lahko zamenjavajo, zlasti v Ameriki, zemlji vseh možnosti in še lažje, če gre pri tem za slovenstvo priseljenca iz Slovenije.

In če človek, ki je spoznal džunglo Ameriko v vseh njenih globinah, ki je spoznal toliko ljudi sorojakov, ki jih je pogoltnila in uničila, kljub temu ostaja ne le s telesom — koliko jih je —, ampak tudi z vso dušo v džungli, mu mi pač ne moremo želeti drugega, kakor da naj ostane, ker pač skoraj zatrdno vanjo spada. Kuli, ki so mu tigri pohabili v džungli telo, bo težko še kdaj silil vanjo. Tisti, ki je tigre postreljal, je pa stopil med njene gospodarje in bo ostal tam. A kuliju in kulijem teles ne bo ozdravil in popravil. In če je človek prišel v Ameriko, kakor to pravi Adamič o sebi, »ne da bi obogatel, ne da bi pobegnil pred samim seboj ali pred čim drugim, niti kot večina priseljencev, da bi tlačanal v kateremkoli delu, ki ga bom mogel najti. Prišel sem, da doživim Ameriko, da preiščem veliko džunglo, da jo poskusim doumeti. — Ugotovil sem, da je poskus vznemirljiv in da se izplača — a vrh vsega mora še mnogo reči priti.« in če je vrhu vsega »v celoti živel interesantno življenje. Zdravja sem bil dobrega. Imel sem službo, ki je bila moja tako dolgo, dokler sem sam hotel. Nosil sem dobre obleke in stanoval v udobnih sobah. Imel sem vedno po nekaj sto dolarjev v banki. Imel sem malo zbirko knjig, ki sem jih rad prebiral. Poznal sem dekleta, ki so me interesirala. Bilo je dokaj dražestnih prostorčkov v mali razdalji od San Pedra. Imel sem avtomobil, v katerem sem se vozil skoraj povsod, kamor sem hotel iti. Užival sem v vožnji sam ali v družbi... Rekli so mi, da sem dosegel uspehe kot pisatelj... jaz sem 'igral na zanesljivo', kakor to delajo pametni potniki v džungli. Smejal sem se in ostal sam zdrav in nepoškodovan...« To je vse prav. Tudi taka življenjska filozofija in opravičevanje neke zemlje in neke družbe, zgrajene na krvi in krivici. Danes imamo ljudje tudi do takih reči pravico. Ne vem pa, zakaj bi kdo moral imeti takega človeka za slovenskega pisatelja in še manj ga komu staviti v vzgled...

Ne zahtevam od nobenega pisatelja, naj na ideološko-teoretski način izpoveduje svoj svetovni ali socialni nazor. Če je sodoben, bo to tako storil v svojem delu. Če pa kdo to stori, bi pa zahteval od njega doslednosti, če že ne v delu, pa vsaj v nadaljnjem izpovedovanju.

Adamič se ima nekako za zgodovinarja in zgodovinskega kritika ameriškega delavskega gibanja. Vsaj tako govorita obe njegovi knjigi »Dinamit« in »Smeh v džungli« ter skoraj vse njegovo ostalo književno delo. »Džungla« naj bi bila v obliki avtobiografskega romana pisana obtožba Amerike in njene družbe. Ta vtis dobi človek, če jo bere kljub drugačnim izjavam in dnevniškim citatom tu in tam po knjigi. In res ni knjiga drugega kakor sklenjena vrsta slik posameznih usod bodisi Petra Moleka, ki se kljub bolezni vrača iz domovine borit se v »džunglo« za rešitev delovnega razreda, bodisi Lenarta Podgornika, človeka z dušo, ki ga je Amerika tudi že izsesala skoraj do zadnje kaplje krvi, pa se tik pred koncem »prerodi« in spozna norost ubijati se do mrtvega samo zato, da bi živel, umirati za borno življenje, in se obrne proti bogu Amerike in njenega življenjskega mehanizma, bodisi Steveja Radina, ki je sicer uspel v Ameriki, pa ga je na drug način uničila — z uspehom, bodisi Blachelocka, Kosko in Loniea Burtona, ki se v naivni veri odpravi križem Amerike reševati sužnje in čistiti džunglo, ki ga ubije, bodisi ženo iz Dalmacije, ki ji Amerika požre tri može in sedem otrok in še njo samo. Med temi, prepričevalno, pretresljivo in močno napisanimi posameznimi zgodbami se pleto zgodbe o obupnih borbah za delavsko organizacijo, o pobojih, o zarotah, o krivicah, o žrtvah, ki padajo dan za dnem zastonj, o Ameriki, ki je odpravila suženjstvo, zato da je lahko zaslužila svobodne, o nesmislu kapitalistične civilizacije, o gladu, o štrajkih, o krvi, o vsem. Vse to je obtožba Amerike. Pisatelj je skoraj povsod zraven

in nujno pričakujemo resumeja, pričakujemo velike besede, velikega krika, plamenečih črk iz roke njega, ki ga je ves ta krvavi kaos moral ustvariti za svojega glasnika. Da bo Adamič pisal tako nekako kakor Upton Sinclair ali kateri izmed socialno-umetniških borcev v Ameriki. Namesto tega nekaj literarnih ugotovitev spričo vseh tragedij, ki jih je popisoval, in ob ljudeh, ki mu simbolizirajo s svojim osebnim nehanjem vse življenje Amerike, ki mu postane zdaj kljub vsemu »diven kraj, ki ga človek ne more ne ljubiti ne sovražiti. Je strašna, veličastna in zabavna, kolebajoč med vzvišenostjo in smešnostjo... Najboljše je smejati se ji, čeprav to seveda ni vedno možno. A človek je nikdar ne sme vzeti preveč zares — (seveda, če ima vse tisto, kar je pisatelj našteval pol strani prej in če je vrh vsega še pisatelj) — Zastonj so poskusi, spremeniti jo ali nanjo globoko vplivati. Amerika je imuna proti reformam...« Ugotovi celo, da »tipičnih Amerikancev ni, Amerika je zemlja naglih sprememb, ni tipov, ne tipičnih stvari in dogodkov«. Pa vendar je interesantno motriti tok struje, ki se giblje pod svinjsko omrtvelostjo in ravnodušnostjo američanskih mas, uspavanih po spevih o prosperiteti. Za vse tiste nesrečne ljudi, s katerimi je prišel v svojem pisanem življenju v stik, nima na koncu nič drugega kakor prezirno pomilovalne opombe, da pač niso bili za Ameriko, da niso znali plavati na površini in niso bili tako pametni kot on, ki mu ni življenje usmerjal slučaj, kaos, nasilje ali nesreča. Njihovo trpljenje je krivično in njegovi vzroki in povzročitelji obsodbe vredni ne »z nekega konvencionalno-moralnega stališča, nego zato, ker so ta življenja ostala, kolikor moram jaz spoznati, brez vsakega časa in lepote v nekem realnem smislu besede«. Na drugi strani spet verjame, da bo — če se bo — Amerika kdaj duhovno in intelektualno prebudila, to prebujenje prišlo od priseljencev, zato ker so ti sposobni za trpljenje. Namesto pričakovane stvarne in obsojajoče kritike, stališča, ki bi ga po razvoju knjige, pa naj bo roman ali avtobiografija, moral zavzeti, nam našteva inventar tvarnih in netvarnih ugodnosti, ki jih je v svojem američanskem življenju imel. Bog varuj, da bi mu kdo odrekal pravico do njih, toda ne vem, če je zelo človeško, da jih našteva kot antiteze k trpljenju drugih, ki niso znali plavati na vrhu, še manj pa, če to stori zgodovinar in ideološki kritik američanskih socialnih gibanj. Morda so to vplivi uspeha. Ni brez pomena, da je Upton Sinclair, ki ga pisatelj zato razumljivo smatra »da je mnogo dragocenejši kot osebnost kakor kot pisatelj, ki s svoje strani v nesreči misli, da nisem pravi socialist, marveč meuckenist,« da Sinclair najde mnogo več začudenja in navdušenja za Loniea Burtona, ki je romal po Džungli z neumno vero, da jo bo očistil in dvignil, kakor pa za Adamiča, ki je bil vedno živ in zdrav in vesel, Lonieova smrt pa ni nikomur nič koristila. To močno zaudarja po salonskem socializmu in literarnem navdušenju za gotove stvari, ki so v modi, kar je zelo v čudnem nasprotju z Adamičevim knjižnim delom. In pisatelj, ki vso avtobiografijo govori v presledkih o delavskih bojih, da nehote dobivamo vtis, da je sodeloval pri njih tudi sam, izjavlja na platnicah iste knjige o svojem političnem prepričanju, da »nisem aktiven levičar, ne član kake delavske zveze, a moje simpatije so na strani delavcev. Na drugi strani pa nimam navade izgovarjati besedo kapitalizem z mržnjo«.

Kaj je to? Mistika džungle, bussines ali literatura? Na to bo moral Adamič v svojih bodočih delih odgovoriti, če se je že spustil tako daleč v reč, ki ni več čisto literarna. Za te stvari je odgovoren kolektivu, v čigar duševnosti njegovo delo živi, samemu sebi in nam, ki z zanimanjem spremljamo njegovo pot.

Opomba: Pri tem sestavku mi je šlo predvsem zato, da pokažem nekatere kričeče nedoslednosti v tem Adamičevem delu in da po svoje pomagam pri ustvarjanju javnega mnenja o njem. Pri citatih nisem navajal strani, ker nisem imel še slovenske izdaje, hrvaški izvod ali angleški izvornik pa bralcem tako ne bosta dostopna.

France Šmon:

Kje je nejasnost, nedoslednost in nezavisnost

(Nadaljevanje.)

»V današnjem naskoku dogmatičnih orientacij bomo stali na strani svobodnega duha, čigar dognanja in spoznanja bomo uveljavljali v vrtežu sedanjih dogmatskih sistemov, bodisi konfesionalnih, bodisi socijalnih.« Kriza Lj. Zv. str. 61.

Sicer obravnava to ideologijo revolucionarne meščanske slovenske inteligence z marksističnega gospodarskega vidika T. Brodar v reviji »Književnost« v razpravah »Nacionalno vprašanje kot gospodarsko vprašanje«. Žal pa ga ta pisec ne obravnava zgolj z objektivno gospodarskega vidika, ampak in to predvsem s historično-materialističnega. Zato moram kot zastopnik socialnega krščansko-kolektivističnega mladinskega gibanja marsikaj pripomniti v tej točki, tako k enim kot k drugim.

Najprej moram poudariti, da je svobodomiselni svetovni nazor peterih gornjih slovenskih nacionalistov načelno kapitalističen, ki afirmira vse obstoječe izkoriščanje in ne prikazuje iz njega absolutno nobenega izhoda. On je samo negativen, se v socialnem oziru le bori proti dogmatičnemu, bodisi krščanskemu bodisi marksističnemu reševanju tega problema. Pozitivnih bi se moglo imenovati samo nekaj človečanskih gesel, s katerimi se skušajo dotakniti socialnega problema.

Je li v svobodomiselnosti rešitev ali v dogmatičnosti? Z drugo besedo, je li do kapitalizma dovedla svobodoumnost ali pa dogmatični nazori? Vsak, kdor količ kaj pozna tozadevno gospodarsko literaturo, kdor v resnici čuti z izkoriščanim socialnim razredom, mora priznati, da glede tega ne zadeva dogmatičnih nazorov nikaka krivda. Podoben bi bil drugače Hitlerju, ki trdi, da je trenutno uničeni nemški marksizem kriv gospodarske krize. Ali framažonom, ki trdijo, da se bo gospodarstvo po uničenju religij samo dvignilo.

Toda kaj je prvotno? Zgodovina dokazuje, da vsekakor svoboden Smithov duh pred Marxovimi dogmami. In še nekaj: Krščanske gospodarske dogme pred svobodnim duhom. Ker je te v gospodarstvu svoboden duh že davno odpravil, zato kapitalizem. Ako pa želi marksizem odpraviti današnji nered z novimi dogmami kolektivizma, ga radi tega še ni povzročil, ampak je zgolj njega nujna posledica. To pove najprimitivnejša logika. Svoboden duh v gospodarstvu edini je torej krivec in ne dogme. Seveda ne mrtve črke, ampak njihovi nosilci in predstavniki.

Zakaj torej ti človekoljubi dolže dogme in ne svobodnega subjektivističnega duha? O, to je dolgo poglavje, to nam pove zdravo jedro historičnega materializma. Kako naj vendar kaj drugega pričakujemo od ljudi brez vsake gospodarske izobrazbe, ki hočejo predstavljati samo elito slovenskega revolucionarnega meščanstva.

Znanstvo, objektivni znanstveniki, objektivne religije pa nam odgovarjajo tako-le: So objektivni zakoni, po katerih mora biti urejeno gospodarstvo, večni, nespremenljivi. Tak zakon je n. pr.: Delavec je vreden svojega (polnega) plačila; dalje, v gospodarski izmenjavi dobrin mora vladati načelo: enaka vrednost za enako vrednost, delo je edini vir lastnine itd. To so osnovna načela, po katerih mora biti urejeno vsako gospodarstvo, ki hoče služiti v korist človeštvu. To so dogme, o katerih ni debate, ki se, če ostanejo neizpolnjene, maščujejo nad družbo z železno nujnostjo. Jasno da ima človek svobodno voljo in se more odločiti za dobro ali za hudo, za koristno ali za škodljivo. Ni treba, da nam to dokazujejo šele svobodomisleci našega stoletja, dokaz zato je celotna svetovna zgodovina.

Religija uči, da eksistira večni nadčutni red, katerega odsev bodi red, ki naj vlada v stvarstvu. Odsev večne pravičnosti so zakoni, dogme, ki morajo vladati tudi v svetu gospodarstva. Žival se mora po zakonih, ki jih je vanjo položil Stvarnik, ravnati s slepo nujnostjo. In zato vselej z vso gotovostjo dosega svoj namen. Pravitako obstojajo za človeško družbo in njeno gospodarstvo enake obligatne dogme, na katere pa človek ni nujno vezan, lahko se odloči za ali proti. Kdor je torej proti tem dogmam, je nujno za anarhijo v gospodarstvu, je zato, da človeštvo na gospodarskem področju ne dosega svojega namena, je za socialno krivičnost, za privilegiranost enega razreda v škodo drugemu, je za svoboden boj gospodarskih sil, za izkoriščanje in uničenje delavskega razreda, za novo sužnost in krivico.

Da obstojajo poleg drugih tudi socialne dogme, ne dokazuje naraven človeški razum iz veseljstva in njegovih zakonov, ampak tudi vsa zgodovina človeštva in njeni glavni predstavniki. Poglejmo najprej, kako je bilo v prvotni človeški družbi. Objektivna historična šola nam tu dokazuje, da so zlasti primitivni ljudje s silno natančnostjo izpolnjevali te dogme in tako dosegali v skupnem gospodarstvu popolnoma njegov namen. Delo je bil edini vir njihove lastnine, izkoriščanja tujega dela, neenakosti, ropanja, zatiranja tujih narodov, sužnjev, mezdnih delavcev niso poznali. Premalo je bil še pokvarjen in razvit njihov svoboden razum, ki se je še večinoma s svetim strahom uklanjal zapovedim in dogmam njim dragega Stvarnika in Ohranitelja. Nato se je ljudstvo od teh dogem oddaljilo, zapadlo v poganstvo in s tem v gospodarsko neenakost, mesto Boga je v svoji svobodumnosti postavilo na oltar zlato tele, mamona. Bog pa si je izbral narod, kateremu je hotel neokrnjene ohraniti prvotne dogme in po njem poslati svetu odrešenje, to je judovski narod. Njemu je dal v puščavi dekalog in pa točna navodila, kako naj si uredi svoje gospodarstvo brez izkoriščanja in sužnosti, na podlagi enakosti, bratstva in socialne pravičnosti. Dokler se je judovski narod držal teh dogem, je procvital, ko jih je zapustil, ga je zapustil tudi njegov Zakonodajavec Jahve in morali so ječati v domači in tuji sužnosti.

Ko je pa bila svetovna gospodarska in kulturna in verska sila najhujša, pa je Bog poslal Odrešenika, da bi nas znova poučil v dogmah in dopolnil neizpremenljive postave. Tudi glede gospodarskega področja, ki nikakor ni podrejeno morda kakim neodvisnim zakonom, ampak ga ureja eden in isti neizpremenljivi večni božji Razum.

Prišli smo tako do krščanskih dogem, ki so prevevale vsaj v teoriji krščanski svet do zgodnjega kapitalizma. Natanko jih je razvila predvsem sholastika, udeležil pa za svoj čas zgodnji srednji vek. Delo je pogoj lastnine in materialnega življenja, izkoriščanje z mezdnim delom je onemogočeno, kajti delavcu gre poln sad dela. Dogmatizirana je bila obrestna prepoved in dosledno z njo prepoved kakršnegakoli okoriščanja s tujim delom. V menjalnem procesu in vsepovsod mora vladati popolna ekvivalenca. Suženstvo in zatiranje je zločin po principu: »Ljubi svojega bližnjega kot samega sebe« in: vsi smo bratje z enim skupnim nebeškim Očetom.

Toda po izvirnem grehu pokvarjena človeška narava ni mirovala. Svoboden razum se je uprl večnemu Razumu in si hotel svobodno sam postaviti svoje lastne principe, po katerih si bo uredil svoje gospodarstvo. Hotel je živeti in sicer vedno razkošneje živeti na račun svojega sočloveka, brez dela, brez truda in znoja. In to se mu je posrečilo, seveda le vladajočemu razredu v modernem kapitalističnem gospodarstvu, ko se je ta razred polastil vseh produkcijskih sredstev in zaslužnil ekspropriirane mase v novo suženjsko mezdnno delo. Nastalo je največje protislovje, na katerem boleha današnja družba, največje protislovje z večnimi gospodarskimi dogmami, kolektivna produkcija in privatno prilasčanje sadov tega kolektivnega dela po maloštevilnem kapitalističnem razredu. Nastala je proletarizacija mas, kupna nemoč, hiperprodukcija, kriza in končna faza: uničenje večine človeštva ali gospodarski preokret. Na kak način? V povratku k starim večnim nespremenljivim dogmam, interpretiranim z ozirom na današnjo tehniko po največjem današnjem gospodarskem dogmatiku Karlu Marxu! Dasi on negira Vir teh dogem v večnem božjem Razumu, je vendar s svojim silnim duhom dognal in oživel iste dogme, ki sta jih učila Mojzes in Kristus, Pavel in Krizostom, Tomaž in Bonaventura, Benedikt XIV. in Leon XIII. in ničesar ne more odrešiti modernega gospodarstva kot te objektivne večne dogme, aplicirane po Marxu na moderno tehniko. In ničesar ni škodljivejšega človeški družbi kot subjektivizem v gospodarstvu, »svoboden« razum, laissez fair, laissez passer, Adam Smith, in njegovi plačani subjektivistični epigoni — vulgarni ekonomski. Naj bo že ta »svoboden duh« organiziran v fašizmu ali nacionalizmu ali kakorkoli.

Ne bom služil, predvsem ne v gospodarstvu, tako kliče moderen nadut in zaslepljen človek 20. stoletja. Lucifer je bil za to besedo pognan iz raja. Podobno se godi modernemu svobodomiselnemu svetu. Ne bomo služili dogmam! Ne prostovoljno, zato pa so postali nujno njihovi sužnji. To nam dokazuje vsa današnja razrvanost in anarhija. Izgubljen gospodarski raj, bi tudi mi lahko zapisali na moderen kapitalizem. Brez Boga in njegovih večnih zakonov je možen le nered, kajti to je vzgojno sredstvo in pogon za nov red. Čas bi že bil, da spozna vse to naša moderna inteligenca, ne pa da se še vedno oklepa nekakšnega nedoločnega svobodnega duha, ki je glavni krivec vse današnje sužnosti in krivice. Proč s takim nejasnim svobodnim duhom, edino v večnih socialnih dogmah je zlasti danes rešitev človeštva.

(Konec prihodnjic.)

Janez Perenič:

Osnovno načelo moderne šole

(Odbiranje šolobveznih otrok po duševni starosti.)

Če pogledamo načelo odbiranja šolobveznih otrok skozi očala zgodovinskega razvoja, vidimo, da je bilo vedno odsev družabnega in gospodarskega sistema. To je čisto razumljivo. Vsi gospodarski činitelji, ki so vplivali v posameznih dobah na ustroj človeške družbe, so morali vplivati tudi na šolstvo. Šolstvo pa je bilo vselej tako važen člen družabnega ustroja, da se je ta vpliv pokazal v njem še posebno izrazito.

V patriarhalnem gospodarskem sistemu (t. j. do konca rimske države) imamo na eni strani maso brezpravnih sužnjev, na drugi pa pomehkuženo aristokracijo, ki neomejeno razpolaga z delom in življenjem sužnjev. Tudi v tej dobi imamo že šolstvo, predvsem v stari Grčiji. Če pomislimo, da je tedaj vladalo splošno mnenje, ki so ga tudi filozofi dokazovali, namreč, da suženj ni človek, ampak neka vrsta delovnih živali, potem se ne bomo čudili, če v te šole ni smel nihče drugi, kot otroci aristokracije, ne glede, ali so bili za to sposobni, ali ne. Zato imamo v patriarhalni dobi odbiranje šolobveznih otrok — po rodu. Aristokratom, kot vladajočemu razredu, bi bilo v preveliko samoponižanje, če bi pripustili v šolo nearistokrate, o katerih so bili prepričani, da nimajo niti duše.

Fevdalni gospodarski sistem je načelo odbiranja šolskih otrok prikrojil sebi primerno. Takrat se je razvil in močno organiziral obrtniški stan. Šolstvo je dobilo novega razmaha in povsod so ustanavljali mestne šole, kar pa je stalo denarja in kdor ga je imel, je lahko študiral, čeprav je bil največji lenuh in tepec. V tej dobi si prišel kamorkoli, tudi na najvišja državna in cerkvena službena mesta, če si dobro plačal. In ta gospodarski sistem, ki je vladal v znamenju vsesplošnega podkupovanja, ko te ni nihče več vprašal, kdo si, ampak koliko plačaš, ta gospodarski sistem pač ni mogel imeti nobenega drugega načela odbiranja šolskih otrok, kot odbiranja — p o r e m o ž e n j u.

Francoska revolucija pa je prinesla popolnoma novega duha in nov gospodarski red, t. j. liberalni gospodarski sistem. Klici: enakost, bratstvo, svoboda, so odjeknili tudi v šolstvu. Vsi ljudje so enaki in morajo tudi vsi enako v šolo. Zato morajo vsi otroci, ki so dopolnili 6. leto starosti — v šolo, in sicer v isti razred, neglede ali so bogati ali revni, talentirani ali bedasti, bolni ali zdravi. To je načelo enakopravnosti, ki je izcimilo načelo odbiranja šolskih otrok — po starosti. (To načelo imamo še sedaj!)

To je sicer silno velik korak naprej, vendar ni zadnji korak, ker je tudi to načelo napačno. Popolnoma nepravilno je mišljenje, da so vsi otroci enaki in da morajo hoditi vsi v isti razred. Politično merilo enakosti ljudi nikakor ne more biti istočasno tudi merilo človeške telesne, še manj pa duševne enakosti. Priroda kaže, kar tiče naših telesnih in duševnih zmognosti, načelo diferencijacije ne pa enakosti. Zato je načelo enakosti pri odbiri otrok popolnoma pogrešno in edino pravilno je — načelo diferencijacije.

Danes smo na pragu novega socialnega gospodarskega reda. Bistvo tega sistema je odprava gospodarskega in duševnega izkoriščanja proletarijata. S tem so črtani vsi privilegirani stanovi in ostane samo — delavni razred. Med ljudmi ni več nobene druge razlike, kot duševne. Socijalnih funkcij ne bo

mogel vršiti tisti, ki je bolj bogat in ki ima več protekcije, ampak tisti, ki je zmožnejši. Za njegove študije bo družba žrtvovala več, zato pa bo moral tudi več delati. Družba bo imela nujen interes, da najde vso talentirano mladino in da njene talente razvije do najvišje možnosti. Na ta način odpadejo vsa dosedanja merila za odbiranje šoloobveznih otrok in ostane edino — odbiranje otrok po duševni sposobnosti.

Nastajajoči gospodarski sistem meče že danes svoj vpliv na znanost, na umetnost, na stavbarstvo in na vse druge panoge človeškega dela in stremjenja in ravnotako tudi na pedagogiko. Zato so že danes vse moderne šole v Avstriji in Nemčiji prisiljene uveljavljati načelo odbiranja otrok po duševni sposobnosti. Zakaj?

Vsi se še spominjamo svojih ljudskošolskih let, kako so bili v istem razredu talentirani in zabiti, marljivi in veliki lenuhi. Učni program je prikrojen za povprečne otroke. Tako slabi nikdar ne morejo slediti in postanejo poleg manjnadarjenosti še večji zanikarneži in malodušneži, dočim se talentirani silno dolgočasijo in postanejo pravi lenuhi in veliki razgrajači. Socijalno načelo odbiranja otrok pa diferencira učence v nadpovprečne ($1/4$), v povprečne ($2/4$) in podpovprečne ($1/4$). Tako pridejo vsi talentirani v svoj razred in oni absolvirajo mnogo več gradiva, povprečni pridejo v svoj razred, podpovprečni pa tudi v svojega in imajo istotako učni načrt prikrojen svojim duševnim zmožnostim primerno. Seveda se izločijo tudi vsi defektni učenci (slepi, gluhonemi, duševno defektni, telesno defektni in idioti), ki pridejo zopet vsak v svoj skupen internat.

To načelo je osnovni temelj moderne šole in dokler ga ne bomo vpeljali na vseh naših osnovnih in srednjih šolah, toliko časa nimamo pravice govoriti o moderni šoli na Slovenskem.

Stojimo na razdobju zgodovine. Mogoče še — vsaj kot videz kaže — zadnjega dejanja doživeli nismo, a je tako blizu, da je krajša ali daljša doba vmes docela brezpomembna, razen v toliko, da čas po malem dozori. Da smo duhovno dosegli vrhunec, to je jasno ob pomanjkanju vse orientacije, toda duhovna smrt navadno nastopi prej in tako je razumljivo, da narodi čakajo — ne vstajenja, marveč pogina. Tako na primer vse politične perspektive, odnošaji med posameznimi narodi kažejo, da se bližamo tistemu, čemur niti ne moremo ubežati — katastrofi. Danes so vsi narodi oboroženi drug proti drugemu do skrajnosti. Nikoli narodi niso tako močno boleli v svoji notranjosti, kot prav danes.

Popravi!

V članku »Današnje življenje in potreba po umetnosti« od Pina Mlakarja (št. 3) je bilo več tiskarskih pogršk: V predzadnji vrsti drugega odstavka čitaj namesto »razpada« — z a p a d a ; v 9. vrsti tretji odstavek čitaj namesto »togo« t o p o in tretji vrsti naprej prav tako namesto »togost« — t o p o s t ; v 13. vrsti šesti odstavek čitaj namesto »individuum« — i n d i v i d u u m u in v 26. vrsti istega odst. namesto »že« — ž e ; v 15. vrsti sedmega odstavka, čitaj namesto »zavržena« — z a v o ž e n a in v 24. vrsti istega odstavka namesto »večji« — v e j i . — Ured.

Pregled

NARAVA IN METAFIZIKA.

V mesečniku »Corona« je izšel v marčevi številki članek Edgar Dacqué-ja »O smislu spoznanja narave«, iz katerega prinašamo sledeči zanimivi odstavek:

»Moderna znanost stoji še vedno nezavedno na ta ali oni način v zorišču, katerega je dosegla stara astrologija, ko je skupinam ozvezdij nadela za simbol živali. To temelji na neki notranji zvezi zemskega z vsem kozmosom, kar je za prosvitljeno znanost sicer čez in čez dvomljiva podlaga, bila pa je ravno ta zveza vsebina in osnova prave starodavne astrologije. Moderna znanost, ki živi v prepričanju, da se je vseh takšnih odnosov osvobodila, je iskala ne le sledi za razvojno linijo od človeka do živali, temveč je hotela tudi domnevano »pražival« na začetku tega razvoja izvesti iz anorgansko-planetske snovi. Ta znanost govori o razvoju zemlje iz kosmosa kot bi bila zemlja živo bitje. Lahko bi kdo odvrnil, da je pojem »razvoj kosmosa« mišljen le alegorično. Toda kaj naj to pomeni? — Znanost, predvsem kosmofizika, hoče vendar nekaj resničnega povedati in ne govoriti v alegorijah? Ne, resnično mislijo na prehod iz kaosa v nek kosmos, na nek prehod iz brezmiselnega neurejenega v smiselno urejeno, na pristen razvoj, kolikor kdo načelno ne prižna čina stvarjenja. Razvoj pa je vendar ravno prvovrsten bistven znak, ne mrtve snovi, temveč živega življenja. Kosmos kot nekaj notranje živega — to je nezavedna podlaga tej mišljenjski usmerjenosti, kajti drugače se nastanek razumskega, zakonitega ne da misliti, predvsem ne razvoj iz kaotičnega v urejeno. In tako je ravno neorgansko — snovno nekaj notranje živega. Samo pri živem moremo sploh priti tudi na pojem »razvoj«, drugače razvoj nima sploh nikakega smisla. Če torej v svojem kosmofizikalnem raziskovanju ne moremo od tega pojma proč, tedaj to kaže, da smo še vedno vezani na stare temeljne predstave ali na čut v temeljni povezanosti vsega svetovja, ki nam pomaga razumeti naravo simbolno-resnično kot nekaj živega. Tako si torej tudi prosvitljena znanost pomaga — seveda ne da bi to zavedno hotela — tja do vprašanj astrofizike s tem, da še danes za kozmični svet uporablja v nekem finejšem smislu simboliko iz živalstva.

Mi očitno iz te temeljne zasnove opazovanja narave ne moremo drugam, četudi se še tako trudimo, da bi mesto njih postavili drugačne mehanistične predstave in fikcije. Vedno znova nas neznanost našega jezika vodi nazaj k prastarim mističnim podobam in osnovnim predstavam, domnevno radi tega, ker še vedno na kakšen način v svojem jedru vsebujejo resnico in naj nam bo ta danes še tako zakrita. In tako je bil problem človek-

žival vedno religiozni mitos in je to še danes, ko mi ta mitos imenujemo prirodnoznanstveni razvojni nauk ali kosmofiziko. Vedno je bilo to vprašanje religiozno vezano in vedno je znova zraslo iz najglobkejših notranjosti človeške duše, ki je iskala izgubljenega raja. Mi se borimo in iščemo z vsem našim prirodoslovnim raziskovanjem neko praravnovesje, ki smo ga izgubili in upamo nanj. Mi ga upamo doseči po neki razvojni poti ter zamenjamo ta ideal v obupnem tavanju proč od bistva življenja z zunanjim napredkom, ne da bi vedeli za pravir.

Žival je simbol človeškega bitja in človeškega nastanka. Kaj se to pravi? Ali je kaka miselna možnost, da to razumemo ne samo formalno, temveč tudi življenjsko resnično? Morda le tako, če to čisto enostavno religiozno izrazimo, ker tako pridemo najbližje k resnici, da se od nje najbolj oddaljimo, če se poslužujemo dialektične pojmovne metafizike.«

Jič.

SAMOUPRAVNO GOSPODARSTVO V DRAVSKI BANOVINI.

Izdala kr. banska uprava dravske banovine. Ljubljana 1933. Založila banovinska zaloga šolskih knjig in učil.

»Da bi si faktorji, ki soodločajo v javni upravi, bodisi v občinah, sreskih cestnih odborih ali banovini, mogli ustvariti potrebne predpogoje za pravo razumevanje in presojanje položaja, zlasti pa tudi, da bi se javnost navajala na kritično in pravilno ocenjevanje vseh dejstev javne uprave, se je banska uprava odločila, dati ji na razpolago konkretno gradivo, opremljeno s potrebnimi pojasnili. Kr. banska uprava, pri kateri se je osnoval referat za statistiko, namerava tudi v bodoče objavljati statistično gradivo iz vseh panog javnega življenja, v želji, da bi dobili čim širši sloji vpogled v delovanje javne uprave in tako mogli kritično presoditi uspehe uporabljenih sredstev.«

S takim napotilom je banska uprava pred kratkim poslala v svet drobno knjižico z gornjim naslovom, v kateri je za naše javno gospodarstvo zbranega veliko statističnega gradiva. Nudi nam podrobni in sumarni pregled ter razvoj samoupravnih, t. j. občinskih, okrajnih in banovinskih financ. Kot dodatek najdemo v knjižici še kratko študijo o davčni obremenitvi kmetijske prebivalstva in o stanju samoupravnih dolgov.

Iz te knjižice izvemo, da plačuje Slovenija letno:

državnih neposrednih davkov (zemljarine, zgradarine, pridobnine, prometnega davka itd.) 213,3 milj. Din;

državnih posrednih davkov (trošarine, carine, takse itd.) 707 milj. Din;

skupaj državnih davkov 920,3 milj. Din.

Samoupravnih (občinskih, okrajnih in banovinskih) neposrednih davkov 114 milj. Din; samoupravnih posrednih davkov pa 121 milj. Din;

skupaj samoupravnih davkov 235 milj. Din.

Oziroma: neposrednih davkov — državnih 213,3 milj. Din;

skupaj samoupravnih 114 milj. Din;

skupaj neposrednih davkov 327,3 milj. Din.

Posrednih davkov — državnih 707 milj. Din;

skupaj samoupravnih 121 milj. Din;

skupaj posrednih davkov 828 milj. Din.

Celotna fiskalna obremenitev Slovenije znaša tedaj eno milijardo in 155 milijonov dinarjev letno, torej preko tisoč dinarjev na vsakega prebivalca. Neposredni davki znašajo pri tem samo 28,3% vseh davkov, vse drugo so posredni davki. Težišče leži torej v naši državi odločno na posrednih davkih. (V tem pogledu je samoupravna finančna politika boljša, neposredni samoupravni davki znašajo namreč 48,5%, torej skoro polovico vseh samoupravnih davkov.)

Od samoupravnih davkov (posrednih in neposrednih) poberejo občine 119,5 milj. Din, banovina 116 milj., ostalih 9,5 milj. pa okrajni cestni odbori. Samoupravni davki v Sloveniji znašajo danes že $\frac{1}{8}$ vseh davkov, vsak peti dinar torej, ki ga plača davkoplačevalec, je predpisan od samoupravnih teles. Banovinski davki (samostojne davščine in doklade k državnim davkom) so v primeri s proračuni obeh oblastnih odborov narasli za 75%. Tudi proračuni naših občin so v zadnjih letih ogromno poskočili. Kot izvemo, so vzroki v glavnem ti-le:

Zakon o narodnih šolah nalaga občinam bremena za stanarine učiteljev, nagrade veroučiteljev, kurjavo, razsvetljavo itd. Zakon o notranji upravi je prenesel na občinske proračune vzdrževanje poslopja sreskega načelstva in stroške za policijo. Zakon o pospeševanju kmetijstva je obvezal občine, da morajo prispevati vsaj 10% vseh rednih proračunskih izdatkov za kmetijske fonde. Zakon o zdravstvenih občinah in zakoni o zaščiti učencev, o asanaciji vasi, o šolskih poliklinikah se tudi precej močno odražajo v proračunih vaških občin. Zakon o samoupravnih cestah je imel za posledico, da so se nekatere državne ceste uvrstile za banovinske, nekatere banovinske za občinske.

Razen splošne in ženske bolnišnice v Ljubljani in bolnišnice za duševne bolezni na Studencu in Novem Celju ima banovina sedaj vzdrževati in oskrbovati vse druge bolnišnice v Sloveniji. Zakon o srednjih šolah in učiteljskih je naložil banovini dolžnost vzdrževanja srednješolskih poslopij in učiteljskih ter preskrbo teh zavodov za kurjavo, razsvetljavo

in pisarniški potrebščinami. Banovina mora nadalje v smislu novih zakonov prispevati k vzdrževanju pomožnih osnovnih šol, vzdrževati državna upravna poslopja za urade banške uprave itd., itd.

Poleg tega ne smemo prezreti sledečega dejstva (pravi ta knjižica): Med vojno in po vojni so bile lokalne potreščine potisnjene takorekoč vstran. Državna poslopja, katerih vzdrževanje je prešlo sedaj na samouprave, se niso popravljala, ceste so bile naravnost v obupnem stanju, bolnišnice nikakor modernemu razvoju primerno preurejene, isto velja o zdraviliščih itd. Sčasoma je postalo to stanje nevdržno. Največji del teh bremen je prevzela država na oblasti (in sedaj na banovine), s čimer je razbremenila svoje budžete, »obenem pa skušala zadostiti političnim težnjam po samoupravi«.

Težnja države za pridobitev novih davčnih virov in »politične težnje po samoupravi« so se tedaj prijateljsko srečale. Za vse samoupravne funkcije, ki so se na novo ustvarile, si morajo namreč samouprave same iskati finančnih virov, pa ne samo za te, tudi za tiste funkcije, ki so jih prevzele od države, si morajo samouprave same preskrbeti denarna sredstva, ker država zlasti naši banovini ne daje nobenih dotacij več. Zato pomeni pri takem položaju čim intenzivnejša samouprava, tem večjo davčno obremenitev prebivalstva. Država je šla pa še dalje: naložila je v nekaterih panogah samoupravam nova bremena, funkcije, ki dotičnim bremenom odgovarjajo, si je pa pridržala. To pa moramo označiti kot čisto fiskalno gledanje na samouprave, ker jih je država porabila zgolj kot sredstvo za pridobivanje novih finančnih virov. Mislimo pa, da s takimi samoupravnimi bremenimi država pač ni »zadostila političnim težnjam po samoupravi«.

Knjižica, ki je bogato opremljena s statističnimi tabelami, bo mnogo pripomogla k gošpodarskemu, t. j. realnemu gledanju naših političnih problemov in jo zato toplo priporočamo zlasti javnim delavcem in politikom. Zelimo, da statistični oddelek banške uprave s takimi izdajami nadaljuje. Samo, če so te izdaje namenjene tudi širšim slojem, naj bi bilo v bodoče statistično gradivo bolj obširno obdelano in obrazloženo, ker si sicer lajkaj težko napravi pravo sliko na podlagi samih številčnih tabel. — Drip.

SVETOVNA INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA.

Zavod za proučevanje konjunktur v Berlinu je na podlagi indeksa, dobljenega iz statistik o produkciji najpomembnejših industrij, ugotovil izpremembe v svetovni industrijski produkciji. Vendarle pa so spodnje številke le približna slika nastalih sprememb. Statistika obsega le države, ki sploh vodijo gospodarsko statistiko. Gre v prvi vrsti za ugotovitev, ko

liko je padla produkcija vsled krize v poedin-
nih državah in kakšen vpliv kaže ta padec na
poedina narodna gospodarstva.

l. 1932 za 134% in njen delež na svetovni
produkciji za 10.2%. Skoro po vseh državah
starega sistema je produkcija zadnja tri leta
neprestano padala. Kriza je prizadela vse indu-
strije razen tistih, ki delajo za vojaštvo.

P.

PODZEMNA ITALIJA.

Dino Montanara kaže v knjžici z gor-
njim naslovom (izšla je v Zagrebu v izdanju
»Džepne biblioteke«) kos življenja ilegalne
revolucionarne delavske organizacije v Italiji.
Pisec potuje, preoblečen v francoskega du-
hovnika, s ponarejenimi izkazili in po nalogu
organizacije sporoča zaupnikom — obvestila
in navodila. Preoblečen v fašista se ukrade v
dvorano izrednega tribunala, kot ameriški
časnikar obišče konfinirance na otoku Capri
in opazuje na Siciliji upor kmetov. Kot brez-
poseln delavec se klati po pristaniščih zapad-
ne Italije in kot državni odposlanec uradno
»nadzoruje« ogromno ječo Portolongono in v
nji zaprte revolucionarje na otoku Elbi. Od-
tod krene v milanske tovarne in kot kovi-
narski profesionist krepi organizacijo v Mi-
lanu in okolici. Tu je organizacija na višku.
Teror pa je strašen, vohunov kar mrgoli, a
kljub vsemu fašizem ni in ne bo zajel delav-
skih duš in jih osvojil. Ker so mu vohuni že
za petami, mora pisec kar jadrno kot kurjač
z lokomotivo brzovlaka preko meje. — V. P.

	Indeks industrijske produkcije (1928=100)				Delež na svet. produkciji	
	1929	1930	1931	1932	1928	1932
Nemčija	101	89	72	57	11.6	8.9
Anglija	106	97	89	89	9.3	11.2
Avstrija	102	90	81	71	0.6	0.6
Poljska	100	82	70	52	0.8	0.6
Čehoslovaška	103	90	81	—	1.6	—
Madjarska	103	100	88	72	0.4	0.4
Francija	109	110	98	74	7.0	7.0
Belgija	101	90	81	71	1.1	1.1
Italija	111	103	93	78	3.2	3.4
Svedska	113	112	99	96	0.9	1.2
Kanada	115	109	86	74	0.2	0.2
Čile	112	95	80	66	2.2	2.0
Amerika	107	87	73	57	44.8	34.5
Japonska	110	103	102	114	2.4	3.7
Indija	112	127	118	118	1.3	2.1
Rusija	124	156	208	234	4.7	14.9
Ves svet	107	96	87	74	100	100
Ves svet brez Rusije	107	93	81	67	—	—

Po tej razpredelnici je svetovna industrija
(brez Rusije) l. 1932 producirala za 33% manj
kot l. 1928 in za 17% manj kot l. 1931. Pro-
dukcija Rusije pa je narasla od l. 1928 do

Delavska razredna borba je neizogibna usoda. Začenja s strokovničarskim
bojem za večjo mezdo in boljše delovne pogoje. Brž pa spozna delavstvo,
da je mogoča trajna odprava njegovega bednega položaja le z uvedbo novega
pojmovanja lastnine, katera je korenina današnjega zla. Tako postane raz-
redna borba političen in družaben boj za moč na čim širši fronti. Njegov
cilj je socializem, razbitje sedanjih razredov in vpostavitvev gospodar-
skega in družabnega reda.

Socializem je sanja, če si ga ne stavimo za nalogo, katero je treba doseči.
Razredna borba, rojena iz bede in pomanjkanja, že vodi k socializmu.
Vendar pa razredna borba sama ne ustvarja socializ-
ma. Razredna borba preustvarja proletarca v antikapitalista. Da pa postaneš
socialist, si moraš nadeti socializem za nalogo, katero moraš sopomagati
uresničevati s svojo duhovno silo, s svojo osebnostjo. Socializem je
prepričanje.

Ocene

Miroslav Krleža: *Hrvatski bog Mars*. Zagreb 1933. Založba Minerva. — To je peti zvezek Krleževega reprezentativnega zbranega dela, ki bo šele kot celota dajalo priložnost za izčrpnije študije o Krleževem pojavu, njegovem pomenu, vrednosti ter mestu v hrvatski in evropski književnosti. V tej knjigi so pod frapantnim naslovom, kakor smo jih pri največjem sedanem hrvatskem pisatelju že vajeni, zbrane njegove vojne novele, ki so povečini iz časa, ko še ni bilo o poplavi »vojne« literature še nič sluha. Te novele predstavljajo pač najboljše vojne stvari pri Hrvatih, hkratu jih pa lahko štejem med prva evropska dela te vrste. Krleža v teh stvareh ni samo analizador in razkrajalec stare življenjske vsebine in njegovih oblik na sploh, kakor smo tega vajeni v njegovih delih, ne samo kirurg odmirajočih kadavrov, ironizator vojnih nesmislov, kasarne, drila in vseh bedastih izrodov k. u. k. militarizma, marveč še več: oblikovalec živnega trpljenja neznanih junakov in ubogih klavnih živali, ki nosijo imena Domobrana, Jambreka, Štefa Lorbora, Vida Trvdaka in drugih malih ljudi, ki umirajo topo in tiho pod Karpati ali kjerkoli, brez imena, brez spomina, označeni samo z brezpomembno številko, kakor se izgublja kaplje jesenskega dežja, in tako izpolnjujejo veliki in edini smisel vojne, ki ga nobeden njenih apostolov nikdar ne imenuje. Te številke s pohlapanimi čepicami na glavah in s pobitimi dušami v sebi, ki jih zvesti cesarski kuliji gonijo po vseh labirintih te absurde, v znamenju dvokrile ujede in v znamenju smrti ustvarjene, izven vsakega moralnega reda stoječe hierarhije vrednot, to niso samo slučajne žrtve nekega časa, ampak so trpeči simbol naroda, ki je stoletja poznal samo pot po krvavih poljanah, po krvavih kasarnah in ječah vojnih krajin pod tujimi prapori. Te novele niso samo obsodba nečloveških in preživelih vojnih ideologij in njihovih nesmiselnih uresničevanj, temveč so slike stoletnih rezultatov ene same usode. S svojo žgočo, rezočo izrazno polnostjo Krleža strastno, a objektivno riše na svojih junakih vojsko v njenih stotero obrazih brez retorike, zakaj tu govori kri in trpljenje teh malih junakov, ki morajo vojsko doživljati ne kot estetski junaki Zweigovi ali Remarqueovi, marveč kakor uboge, majhne stlačene živali. To je tisto, kar daje knjigi etos, človeško vrednost in močne poudarke pozitivnosti v ideji, ki jo preveva.

Ni tu mesta, da bi podrobneje analiziral vsako posamezno novelo. (Bitka kod Bistrice Lesne, Magyar Királyi Honvéd Novella, Tri domobrana, Baraka Pet Be, Domobran Jambreka, Smrt Franje Nadavera) in jo ocenjeval z uradnimi estetskimi zorišč. So knjige, ki človeka zagrabijo preko vseh estetskih rezerv in

tradicijskih oblikovnih usedlin. Tak pojav priča o moči, o mojstrstvu. In Krleža je mojster in umetnik in ideolog.

M. Javornik.

Ilja Ehrenburg: *Tvornica sanja*. Binoza, Zagreb 1933. Prevedel Iso Velikanović. — V zbirki časovno zanimivih in važnih leposlovnih del, ki jih izdaja zagrebška Novinarska zadruga, je izšlo zadnji čas tudi predposlednje delo sodobnega Rusa, ki ga na zapadu poleg Gorkega danes pač največ bero. Ilja Ehrenburg je vse težje opredeljiva postava porevolucijske ruske književnosti. Niti v Rusiji sami ne vedo, kam bi ž njim; zakaj prištevati ga v vrste trobentarjev revolucije in knjižne uresničevalne načrte za bodoči človeški red, bi bilo prav tako neprevidno in nepremišljeno, kakor nalepiti mu značko katere izmed propadajočih zapadnih umetnostnih tvornic. Da ni buržuj, za to govori njegov jedko, razkrajajoče analiziranje ugašajočih oblik meščansko kapitalističnega sveta. V tej analizi je oblikovno napredoval od prikazovanja posameznih primerov, ki so nosilci vseh tipičnih, negativnih značilnosti svoje družbe do slikanja in oblikovanja teh problemov na kolektivno. Primer, za prvi način njegovega ustvarjanja, bi bili romani Julio Jurenito, Ljubezen Jeanne Ney, Življenje Lassika Roitschwana, Mihail Lykova, za drugi pa Ulica ob Moskvi, Zarota enakih, Vizum časa, 10 HP (Življenje automobila), Najsvetejše dobrine (roman velikih interesov), Tvornica sanj (roman filmskega sveta). Podnaslovi zadnjih del kažejo, da je Ehrenburg v zajemanju snovi, v kompoziciji in oblikovanju šel dalje in globlje kakor pa kdorkoli pred njim. Ne gre mu več za to, da bi s prikazovanjem posameznih človeških usod bolj ali manj prepričevalno ponazarjal usodo, težnja, gibala stremjenja človeške celote, marveč nam skuša podajati to celoto adekvatno, to se pravi kot celoto, življenje ne kakor se njegova zakonitost, razvojna nujnost, njegova narejenost, krivičnost odraža v posamezniku, ki tvori pri individualistično usmerjenih pisateljih na ta način majhen svet in majhno življenje zase, temveč obrnjeno. Usode posameznikov so mu le sestavine pri gradnji in sestavljanju prereza današnje družbe. Torej je njegovo delo po načinu obdelave to, kar označamo z besedo kolektivistična umetnost. Ne v smislu, kot da bi jo ustvarjal kolektiv, ampak v smislu načina prikazovanja človeškega kolektiva njegovih gibal in njegovega presnavljanja. Te vrste kolektivistična umetnost ima lahko več barv, pod kakršnimi vidiki je pač avtor svoje delo vršil. Ehrenburg dela to pod socialno-kritičnim, odnosno negativno socialnim, ker se njegova ustvarjalnost po večini izživlja le v razgaljanju, analizi in zanikanju

današnje, predvsem zapadne družbe, vseh njihovih vrednot in življenjskih oblik. Pozitivnih stvari v smislu kake nove ruske konstruktivistične smeri pri njem nahajamo zelo, zelo malo in prav to je razlog, zakaj bi si premislil prištevati ga v vrsto Babelja, Majakovskega, Bednega in podobnih. Lahko je to, kljub dobrim stranem, ki jih vsebuje negativistično razkrinkavanje današnjih človeških, družbenih laži, znak dekadence; misel na to opravičuje jedki Ehrenburgov skepticizem in cinizem, iz katerega mnogokrat zavzemi prikrivana osebna nevera v pozitivnost. Genijalna igravost v popolnem obvladovanju vseh problemov, vseh prevar, vse obupne praznote tistega današnjega življenja, ki ga imamo po sili takega in takega družbenega razvoja kljub drugačnemu osebnemu mnenju za oficijelni obraz sveta, vse to daje Ehrenburgovi umetnosti veliko privlačnosti in še večjo aktualnost. Morda je največji pomen in največja vrednost njegovih knjig v tem, da so tako močni in prepričljivi dokumenti o pravem bistvu našega veka in tako kot časovno-kritična snov za vsakogar, ki hoče resnice, neprecenljivi. Njegov frapantni, z vrtoglaviimi, zaprepaščujočimi paradoksi nasičen slog, kjer za vsako besedo, naj ima v nas še tako sveto in lepo patriarhalno tradicijo, čutite skepsis in porog, drzna brezobzirnost, ki se ne ustavlja pred nobeno kuliso življenja, tudi te moramo šteti med poglavitne privlačnosti tega velikega Satira, ki s kroho-tačo se vztrajnostjo drži zrcalo potapljajoči se barki sveta.

»Tvorica sanja« je tipično delo te vrste. Po »10 HP«, v katerem je s prepričujočo, drzno iznajdljivostjo napisal roman automobila, roman njegovih kraljev in njegovih sužnjev, ki so vsi skupaj tlačani edinega boga sedanosti — snovi, denarja, ter po »Najsvetejših dobrinah«, ki so roman velikih interesov, težke industrije in svetovne politike z njenimi najrazličnejšimi matadorji, ki v vsej svoji važnosti in samozavesti niso nič drugega kakor različno žminkane lutke na rokah kapitala, je z močno kretljivo odstrl zaveso pred Tvorico snov, pred tretjim svetiščem istega boga. Napisal je literarno sociologijo filma brez teorij, samo iz stotisoč krutih dejstev. Roman nima nobene zgodbe, samo eno dejanje: film. Film je v njem junak, zaplet, razvoj, katastrofa stotisočev in simbol. Da, popularni simbol za milijone, ki verujejo, da so Paramountove zvezde ali Foxov lev ali Ufine kljube samo okraski najdovršenejših in najdostopnejših umetnosti, ki more pričarati v sliko najdržnejše sne človeškega duha. Nihče pa ne vpraša, če niso okraski in črno-beli švigajoči sni le simboli blagajn gospoda Jukorja, Laemleja, Laskya, Hugenberga in komp.; če ni vse to le omet na grobu stotisočev sužnjev brez sanj in brez kruha. — To je naredil v tej knjigi

Ehrenburg. Morda je to njegovo najobjektivnejše delo, ker mu ogromna razsežnost in raznovrstnost snovi ni dala prilike za kake osebno paradoksalne izlete na stranpota. Prav to dejstvo je tudi razlog, da se ponekod zdi, da je snov premagala mojstra. A to ni hudo; knjiga kljub temu ostane med najizraznejšimi socialno kritičnimi dokumenti današnje književnosti. Prevod je dober, glede zunanje oblike smo pa pri Binozi vajeni boljšega.

M. Javornik.

E. Bojc: Slomšek naš duhovni vrtnar. Brez oklevanja smemo reči, da imenovano delo, ki ga E. Bojc skromno naziva delce, v polni meri ustreza svojemu namenu; je sicer res kratek, toda izčrpen pregled vsega Slomškovega udejstvovanja, kakor tudi njegove osebnosti.

Gotovo je, da s tem vprašanje, ki zadeva najbolj značilno, tipično slovensko dobo našega šolstva, še zdaleka ni izčrpano in da še čaka svojega klasičnega junaka. Vendar pa je Bojc s svojim esejem izpolnil dobro svojo nalogo, ki je bila: podati vsa dejstva, vse danosti iz Slomškovega pedagoškega delovanja, kolikor je pač znanega iz dosedanje literature, nadalje pokazati osebnostno-stilno sliko njegovo in končno poudariti njegovo narodno vzgojno smer in njegov življenjski optimizem, izviraajoč iz krščanskega svetovnega nazora.

Z biografskimi podatki, s citati, izbranimi s srečno roko in z mnogimi izvirnimi mislimi, ki kažejo globoko poznavanje in popolno umevanje velike osebnosti našega prvega šolnika, je avtor prikazal čitatelju, tudi lajku, ne sicer z mikroskopsko natančnostjo, pa vendar z dovoljno jasnostjo izdelano podobo Slomškega kot katolika, kot narodnostno pravilno usmerjenega Slovence, predvsem pa kot velikega, samoniklega pedagoga, umetnika, tako da je vse delo res važen in imeniten donesek za končno izgraditev slike celotne Slomškove dobe.

Šušteršič Miloš.

Dr. Lavo Čermelj: Nikola Tesla. 1933. Mladinska matica v Ljubljani. Zgoščen pregled dela velikega izumitelja s splošnim uvodom v elektrotehniko, kolikor je za razumvanje Teslovih izumov potrebno v zanimivi obliki in z mnogo novih podatkov o velikanskem pomenu tega rojaka za znanost, o njegovih epigonih (Marconi itd.), ki so kradli njegove iznajdbe in jih prodajali za svoje. Omenja tudi nekaj Slovencev (n. pr. prof. Stefana, Klemenčiča), ki so z uspehom delali na istem polju, kar dokazuje, da nismo južni Slovani prav zadnji na tem področju znanosti, ki daje odločujoč značaj vsej civilizaciji in vsemu življenju sedanega stoletja. Zato je knjiga zanimiva za vsakogar, ne samo za mladino.

—ik.

Narodil nam se je kritik . . .

Motto: Taka kritika je kritika »psovanja, demagogije, prostaškega podtikanja, in je v etičnem, načelnem in tudi v umetnostnem oziru brez vsake vrednosti in jo odločno odklanjamo.«

Prosto po J. Plestenjaku.

Prav za prav ne nam, ne naši kulturi, ampak kulturnemu veteranu »Času« je čas prinesel te čase redko doživljeno novost. Kdo ve, ali je ta čudni pojav v zvezi v novo ero načelne kritike, ki se bojuje pričinja, ali z vremenskimi anomalijami prvega četrletja 1933. — Da bo vsakdo lahko videl, da ne gre pri teh opombah za samo zlobno prebiranje besedi, naj navedemo vzgled iz Plestenjakove kritike same, da bo tako jasno dokazano, da gre zares za tako težko in tako gorostasno kršitev osnovnih načel o pravični, čeprav »načelni« kritiki. Danes bi bili taki zločesti kritični poskusi že lahko nemogoči — na katerikoli strani.

Mohorjeve knjige za leto 1933. Koledar. Mohorjeva družba nas je letos iznenadila. Dobili smo popolnoma novo opremo izpod roke slikarja Bambiča. Kolikor koledarjev sem letos videl, se mi zdi ta najlepši. Bambič je umetnik, ki zna s preprostostjo dati nekaj enotno občutenega, zdravega, torej lepega. Vsebina koledarja ni več leposlovna, pač pa strokovna, kar je pozdravljati. Finžgarjev Kolednik je kramljanje, ampak tako, da človeka zgrabi, kajti, pisal ga je človek, ki življenje pozna in pozna človeka... Ne smem prezreti rubrike Smrtna žetev. To je naš in naše narodne kulturne zgodovine biografski leksikon... Koledar je nekak vademecum našega naroda in je izpričevalo o veličini in požrtvovalnosti njegovega urednika...

Ivan Zorec: Beli menihi. Povest. Ta knjiga nam je prvi božji dar. Zdi se mi, da M. D. še nikoli ni imela take sreče kakor jo je imela z Večernicami letos. Zamotana zgodovina stiškega samostana je prikazana tako nazorno, dejanja so tako naravna, da moramo pisatelja občudovati, ki se je znal in mogel tako poglobiti v davnine našega naroda. Osebe so tako naravne, rekel bi naše, da se tudi nekatera mesta, ki bi jim kdo oporekal neetičnost, v tej naravnosti in npravnosti razblinijo v epopejo naše zemlje in našega zdravja, povesti, ki je vsaj zame ena najlepših zgodovinskih slovenskih povesti. (To je vse lahko naravno in npravno, kakor je naravno, da je ta povest slabša kakor slabe Jurčičeve in kakor boljše istega avtorja).

I. Rožencvet: Pravljice. To so najlepše pravljice, kar smo jih zadnje čase dobili. V njih je toplota in zdrava, neprisiljena idejnost. So to povečini socialne pravljice, nekatere vzete iz neposredne bližine. So resnično vzgojne in jih odlikuje umetniška vrednost. Ilustracije M. Bambiča so izredno posrečene.

Knjige Cankarjeve družbe za l. 1933. Koledar. O posameznih teh knjigah skoraj ni vredno razpravljati. Koledar je vseskozi stru-

peno marksističen... Člankar gleda rešitev in srečo človeštva seveda v marksizmu. V splošnem je Koledar zgolj naivno polemična, propagandistična knjiga, ki radi tega odbija. Zato ker je knjiga, ali zato, ker je propagandistična? O opremi — Grosz, Käthe Kollwitz, Maseerel niti besede. Najbrž so te umetniške veličine tudi za Plestenjaka samo »neki, neka« kakor za nekega drugega kritičnega nekoga, ki se tudi začena s P.).

Ivan Molek: Dva svetova. Povest. Povest... je povest psovanja, demagogije, prostaškega podtikanja in je v etičnem in tudi v umetnostnem oziru brez vrednosti in jo odločno odklanjamo odklanjamo... (To pa zato, ker se tu po kdove kakšni metafizično-plestenjakovski etiki zelo naravna mesta, »ki bi jim morda kdo oporekal neetičnost v svoji naravnosti in npravnosti ne razblinijo v epopejo našega zdravja in naše zemlje«, pač pa ostanejo kvante, ki pa kljub temu ostanejo epopeja našega trpljenja v tujini.)

Hermynia* zur Mühlen: Včeraj je bilo, jutri bo. — Najbolj so me pa prese-netile pravljice. Tako ogabno tendencioznih stvari še nisem bral. Smilijo se mi proletarski otroci, ki se bodo morali mrcvariti s tako proletarsko »umetnostjo«... niso pravljice, ampak strupeno, demagoško podtikanje vsemu, kar je katoliško. Poštena družina teh pravljic, ki negirajo Boga, krščansko usmiljenje, nikakor ne more dati v roke. Sicer pa, hvala Bogu, da so otroci še tolikanj zdravi, da se jim tako čtivo že po naravi gabi. In to me tolaži. Čudno, da je tudi te pravljice ilustriral Niko Pirnat. (Še bolj naj pa P.-ja tolaži dejstvo, da je Rožencvet dokaj toplote in zdrave idejnosti in socialnosti nabral, močno močno se meni zdi, pri isti pisateljici, ki ji na drugi strani svoje perotvorbe podtika strup, demagogijo in podobno, to se bo, mislim, dalo kmalu natančno ugotoviti, da si bo g. P. lahko izpraševal vest o tem, če res namen posvečuje sredstva.)

Narodil se nam je kritik?? Kje? »Čas«, spoznaj, da je to kvečjemu nezakonski jeranoid.

—ik.

Prva letošnja knjiga Krekove knjižnice
PREDMESTJE
od Miška Kranjca je že izšla!

Vsi naročniki jo bodo prejeli še pred Veliko nočjo.

Letos izidejo še:

Mirko Javornik: Črni breg, roman.

Upton Sinclair: Dolarji, I., roman.

Članarina Krekove knjižnice:

Za vezane knjige: letno Din 78—, mesečno Din 6.50, obenem z revijo »Beseda« mesečno Din 10—.

Za broširane knjige: letno Din 48—, mesečno Din 4—, obenem z revijo »Beseda« mesečno Din 7.50.

Pristopite h Krekovi knjižnici!

Naročnike prosimo, da plačajo naročnino!

Če nimate položnice pri roki,
pišite ponjo ali pa plačajte na račun št. 16.099.

Ako kdo pomotoma ne bi prejel kake številke, naj jo takoj reklamira
pri upravi.

Zavedne naročnike prosimo, naj nam sporoče imena in naslove svojih znancev,
da bomo tudi njim poslali našo revijo.

Širite »Besedo«!

Uprava

KNJIGOVEŠKA IN KARTONAŽNA
DELAVNICA

MATIJA ŠIFRER

LJUBLJANA
VEGOVA UL. 6 TEL. 33-72

IZDELUJE VSA V TO STROKO
SPADAJOČA DELA SOLIDNO IN
PO NIZKIH CENAH
ZALOGA BELEŽNIH KOLEDARJEV

TELEFON 27-55

TISKARNA
„SLOVENIJA“
DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO

V LJUBLJANI
WOLFOVA ULICA 1

*Izvršuje vsa v tiskarsko
stroko spadajoča dela
po zmernih cenah.*

*Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki,
plakati i. t. d.*

*Zaloga beležnih in stenskih
KOLEDARJEV.*

Besedo

*o sodobnih vprašanjih
naj čita vsakdo - inteligent
in delavec!*

Naročite!